

R. Simon

①

וְהָיָה עִקֵב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם וַעֲשִׂיתֶם

יב ויהי עקב די תקבלון ית דינא קאלין ותשרון ותעבדון ותהון

ויפר יי אלקהו

לקט בהיר

רש"י

טז ג' תיקונים עשה רבינו במאמרו זה, א' הוסיף חיבת אס' המלות "קלות" שנינו ושחאות - את - אף

אמר המלות במקום שהכחז אומר המשפטים, כי הכוונה כאן על כל התורה והמלות הנקראים משפטי ה', לא כמו בכמה מקומות (שהענין מוכיח) שהכוונה על דיני ממנות ועניני ז"ד, א' הוליא חיבת עקב מפשוטו ומפרשו מלשון עקב ורגל שהוא סוף חכונת האדם, ובשאר מקומות לא פירש כלום, ופשוט הוא שפירושו בעבור, כגון (ברא' כ"ו ה') עקב אשר שמע אברהם בקולי, והכרחו לזה, שאל"כ חסר חיבת "אשר", והאונקלוס שפירושו בלשון בעבור שאמר חלף אה"נ שהוסיף אות הדל"ת דתקבלון שפירושו אשר תקבלון (רא"ם), עוד יש הכרח, כי אם בהכרח לומר "עקב" אשר שמע אברהם או אשר לשון של בעבור ולא כגי בלאו הכי, משא"כ כאן היה די לומר והיה אס' תשמעון וגו' (מ"ה), ועיין עוד מזה בלכות הקמון, וקלות אין פירושו שבאמת הם קלות, כי מי יודע ערכן של מלות, אלא פירושו שיטת מלות שהם חמורות בעיני בני אדם ונושאים אותם על ראשם ועל לבם, וישנם שהם קלות בעיניהם ומניחים אותם לבסוף ונושאים אותם ברגליהם על עקבם ודשים עליהם, והגם שזא לידם דוחים אותם מפני מלות הגדולות אשר לא ראוי לעשות כן, וכן אמר מלכינו דוד (תה' מ"ט ו') אין אני ירא מן עבירות חמורות אלא עון עקבי יסובני עונות אשר אני מזלזל בהם לדושם בעקב רגלי הם המסבבים אותי (מצודת), ולפי דרכינו יהיה פי' הכחז והיה אס' עקב תשמעון את המשפטים שתלמדו ותשמעו ותקבלו את המלות בשלימות בלי חסרון מראשם עד עקבם (רא"ם), או יהיה פי' את המשפטים עם המשפטים (דע"י), ולא יקשה לך מלקמן (ט' כ') עקב לא תשמעון שחסר חיבת אשר ורבינו לא אמר מיד, כי אס' כבר אמרה כאן למה לאמרה עוד הפעם, והא"נ יהיה פירושו שיבא עליכם הפורענות אס' לא תשמעו בשלימות בקול ה'

אור החיים

יב. והיה עקב תשמעון וגו'. לריך לדעת אומרם והיה מה יהיה, אס' השמירה"ה" שהוא אומר בסמוך, לא היה לריך לומר אלא עקב תשמעון ושמר, ומה לורך בחיבת והיה, עוד לריך לדעת אומרם עקב ולא אמר אס' תשמעון כדרך אומרם (ויקרא כ"ו ג') אס' בחקתי, ורבותינו ז"ל דרשו (תנחומא) אס' מלות שהאדם דש בעקביו תשמעון, וזה דרך דרש, ויתבאר על דרך אומרם ז"ל (צ"ר פ' מ"ב) אין והיה אלא שמחה, והנה אדון הנביאים בא צנועם דבריו להעיר במוסר נעים כי אין לאדם לשמוח אלא כשישמור לעשות כל אשר נזהר' לעשות אז ישמח לבו ויגל כבודו, אבל כל עוד שיחוש שחסר אחת מכל מלות ה' בין מלות לא חעשה בין מלות עשה עליו אמר שלמה (קהלת ב') ולשמחה מה זה עושה, והוא אומרם והיה שמחה

אור בהיר

א' פי' את"ל והיה זאת שישמור ה' לך וגו'. ב' כמו העקב הוא סוף גוף האדם. ג' פי' אס' גמר כל השמיעה והשמירה והעשייה, כלומר למד וקיים כל התורה. ד' פי' כל עוד שהוא חי אינו יודע מה יולד יום.

שאלם דש בעק לך את הבו

והחסד, שלא את כוונת רבינו, שהו פעמים, והיה כמו כסותר עלמו שהר בזכות עשיית המו המלות אז יקיים ו לקבל שכרם, עוד חכמה שאלם תשמ ולפון לך למחר לו שלא בעבור שחשו

נתכוון שצריך נ כי דברי תורה עוד רמוז על ד ישירים משמחי תהיה עקב ה החורה תשמחי (אבות פ"ד) מ מורה שהיה הכ הזוכר (ח"ג רי כשעתא דישראל והיה סתם שמו כל העולם בשם בחיבת עקב) נ בלד גדול בע בלימודים, והו לנשמעים) לומ

ה) אין ר"ל שטעם ו סמך מאמרו על דבר פשוט כפשוטו, שאין עניו מאוד. ז) הקודמים ש

והיה עקב תשמעון - מלא עשיית המלות דמשן כל ח"י האדם

וישמר יי אלהיך יי קנמא וית אתם וישמר יהוה אלהיך לך את

רש"י

לקט בהיר

שאלם דש בעקביו תשמעון (תנח"י): וישמר ה' אלהיך (מ"ל): יז) רצונו לומר וא"ו זו אינו וא"ו המוסקי, שעד לך את הברית וגו'. ישמור לך"י) הבטחתו: כאן היה התנאי וזו הגזירה ואינו תנאי נוסף, אלא וא"ו זו מהפכת את העבר לעמיד, ואמר הבטחתו במקום צרית והחסד, שלא את הברית ישמור אלא תוכן הברית והוא ההבטחה (רא"ם), או שקלר (סה"ז), צרם קשה לומר שזה יהיה כל כוונת רבינו, שהלא הכתובים מלאים מזה שהוא"ו מהפך ואינו נותן מקום להתעוררת, בפסוק זה עצמו ממלא עוד ג' פעמים, והיה כמו יהיה, ושמרתם כמו תשמרו, ועשיתם כמו תעשו, לזה אפשר לומר הכוונה, שלכאורה יוקשה להכתוב נראה כסותר עצמו שהחיל לומר עקב שמעשה כל המצוות יהיו לך כל הברכות דלהלן ואח"כ אמר ושמר לך את הברית, א"כ אינו בזכות עשיית המצוות אלא משבועת האבות, ועוד הלא צרית האבות היתה עלי תנאי והיאך אמר שאלם תשמעו ותשמר כל המצוות אז יקיים הברית, עוד קשה הלא כל הברכות הללו הם שייכים בעוה"ו, ובפסוק שלפני זה אמר היום לעשותם אבל לא לקבל שכרם, עוד יש להקשות מה זה והאבך חוץ וצרכך, לזה הדגיש רבינו ישמור "לך" הבטחתו, כלומר חדא קושיא מתרבת מצרית שאלם תשמור כל מצוותי תהיה אמה זה שראוי לקיים ולשמור דוקא לך הבטחות האבות, אבל שכך אין הכי נמי שמור ולפון לך למחר לעוה"ב (מ"ל), וצוה מלאנו טעם נכון להכרחו של רבינו שלא לפרש תיבת עקב כפשוטו שהוא "בעבור", שלא בעבור שחשמור המצוות יהיו לך כל אלה, אלא אם תשמור אז יהיו לך כל אלה בזכות אבות, ודו"ק כי נכון הוא

אור החיים

נתכוון שצריך שילמוד התורה בשמחה ולא בעצבון כי דברי תורה אסורים לאבלי" (יור"ד סי' שפ"ד). עוד רמז על דרך אומרו (תהלים י"ע) פקודי ה' ישרים משמחי לב, והוא אומרו והיה השמחה חיה עקב תשמעון, ופירוש עקב שכר עסק התורה תשמחו, והוא מה שרמזו התנא באומרו (אבות פ"ד) מלכה גוררת מלכה וכו' ששכר מלכה מלכה שהיא השמחה, עוד רמז למה שאמרו בספר הזוהר (ח"ג רי"ג) וז"ל דלית חדוותא קמי קב"ה כשעתא דישאל משהדלי באורייתא, והוא אומרו והיה סחם שמחה כללית למלא עולם וכשהוא שמח כל העולם בשמחה וששון עקב תשמעון וגו', ורמז בתיבת עקב"י) מדת התורה שיהיה אדם הולך עקב צד גדול בענוה ושפלות ואז ישכיל לשמוע בלימודים, והוא אומרו תשמעון גם בכינוי לשמע"י) לומר שצבאלמעוה שאלם משים עצמו

בעקביו יתגלו לו ויצין סתרי תורה. ואפשר שרמז באת הנו"ן שישיג הבין חמשים שערי בינה, ולדרך זה גזירת הכתוב הוא תשמעון"י) שאלם ישיג מדריגת הענוה ישיג לשמוע דברי תורה, ואומרו ושמרתם וגו"י) פירוש שעל ידי השכלה בתורה ישיג לשמור ולעשות שהתורה מגנא ומללא מן החטא (סוטה כ"א) שהיא השמירה גם מביאה לידי קיום המצוות שהוא המעשה:

ישמר וגו'. אומרו בתוספת וא"ו ולפי משמעות הכתוב הוא גזירת הדיבור) והיה לריך לומר ישמור ה' וגו', ולפי מה שפירשתי בפסוק שלפני זה לאחד מהדרכים שהגזירה היא עקב, ולאחד מהדרכים הגזירה היא תשמעון יצוא על נכון אומרו ושמר בתוספת וא"ו:

לך את הברית וגו'. קשה שמדבריו כאן משמע שאחר שישמעו וישמרו ויעשו כל המשפטים

אור בהיר

ה) אין ר"ל שטעם הלכה זו הוא שלא יצוה התורה ללמוד אותה בעצבון, וההפך הוא, אסור ללמוד כי פקודי ה' ישרים משמחי לב, אלא סמך מאמרו על דברי חז"ל דרך מליצה. (ז) שלא אמר אם תשמעון לדרך זה, וכן לדרך הקודם. ומ"ש עקב צד גדול, אין פירושו פשוט כפשוטו, שאין לך גסות רוח יותר מזה, אלא נקטו למשל על העניוה, לפי שהעושה אותו עושהו מממת עניוה להראות לכל שהוא עניו מאוד. (ז) פי' לא אמר תשמעו, אלא צנו"ן, והוא כאילו אמר תשמעו אותן, ופירושו לשון הבנה. (ח) לא כן בדרכים הקודמים שיש גזירה גם בתיבת עקב. (ט) לפי זה אינו תנאי אלא גזירה ב'. (י) פי' הוא התחלת הגזירה.

3

סדר והיה עקב תשמעון

7 (יב) טעם עקב כמו בעבור, וכן: עקב אשר שמע אברהם בקולי (בראשית כו ה). וכתב רש"י אם המצות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון, ישמר לך השם הבטחתו. והזכיר הכתוב המשפטים, אולי יזהיר במשפטים הקלים בדיני ממונות ושלא יבזו אותם. והמפרשים אמרו כי טעם "עקב" שקר באחרית, וכן: בשמך עקב רב (תהלים יט יב), יאמר, והיה אחרית תשמעון המשפטים ותשמרו אותם, שישמר השם לך הברית ותחסד ואהבך.

ונכון הוא, כי יקראו בלשון הקדש תחלת כל דבר בלשון "ראש", כענין: ראש דברך אמת (שם קט קס), וכן גדול הדור ראש העם (במדבר כה ד), והמשבח ראש בשמים (שיר השירים ד יד). וכן יקראו אחרית כל דבר "עקב", כי הלשון יתפס דמיונו באדם, והראש תחלה, והעקב בו אחרית וסוף. וכן יאמר הכתוב (להלן כה יג, מד): לראש ולזנב, לדמיון גוף בהמה.

טוב ירושלם

הפירוש של עקב הוא: בעבור. לדעת רש"י פירושו: מצוה קלה. לדעת המפרשים פירושו: שכר הניתן בסוף. לדעת אונקלוס פירושו: תוצאה. המשפטים הנוכחים כאן הם עונשי מות הניתנים על עבירות. הפסוק בא להזהיר מאד על נתינת עונשים אלה, א. מפני שאמצעותם יש לחורר קיום. ב. מפני שרבים חסים על בעלי עבירה לא להרוג אותם. ג. מפני שיש שנמנעים להרוג אותם מתוך פחד מהם או מקרוביהם.

(יב) והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה*. הפירוש של "עקב" הוא: בעבור*, כמו: עקב אשר שמע אברהם בקולי (בראשית כו ה).

ורש"י כתב: אם המצוות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון ישמור לך ה' את הבטחתו. עכ"ל. ומה שהפסוק מזכיר רק את המשפטים, אולי מפני שמוזהיר על המשפטים הקלים בדיני ממונות שלא יזלזלו בהם*.

והמפרשים* כתבו שהפירוש של "עקב" הוא: שכר הניתן בסוף, כמו: גם עבדך נזהר בהם בשמך עקב רב* (תהלים יט יב), והפסוק אומר: והיה השכר שתקבלו אחרי שתשמעו את המשפטים ותשמרו אותם, שה' ישמר לך את הברית והחסד ויאהב אותך.

ופירוש זה נכון הוא, כי בלשון הקדש נקרא תחילת כל דבר "ראש", כמו: ראש דברך אמת (תהלים קט קס), וכן גדול הדור נקרא ראש העם (במדבר כה ד), והמשובח בבשמים נקרא ראש הבשמים (שיר השירים ד יד). וסוף כל דבר נקרא בלשון הקדש "עקב", כי דרכו לדמות את הדברים אל צורת אדם, ואצל אדם הראש היא ההתחלה, והעקב הוא האחרית והסוף. וכמו כן אומר הפסוק: לראש ולזנב (להלן כה יג) ומדמה את הדבר לגוף של בהמה.

פני ירושלם

(יב) האלה. השאלות הן: א. מהו הפירוש של "עקב". ב. מדוע הזכיר רק את המשפטים.

בעבור, אך עדיין אין אנו יודעים מדוע הזכיר רק את המשפטים, לכן מביא רבינו את פירושו רש"י. בהם. אך לפי זה היה לו לומר "את עקב המשפטים

האלה". לכן מביא רבינו את פירושו המפרשים. והמפרשים, הראב"ע והרד"ק בס' השרשים (ש' עקב). בשמך עקב רב, מפני שעל שמירת המצוות ניתן בסוף שכר רב. (לפי מצורת דוד)

ואונקלוס תרגם מן: והיה העקב למיט (הושע ו ח) מסוכבת שישמר השם לכם ב מלשון: וגללו את ה' וכן על דעתי, פעמים (בראשית כו לו), עקב "ישורון" (להלן) אוחזת בעקב עשו ב אמצע היר והרגל ב ומרגל הוא ב, כשהיה יוצא ה של ישראל, ועוקב א וכן לשונם (בבא קמא ק האלה שוות להן בא' והזכיר את הנ נהר במצות בלן שלו (להלן כא כא): וכל יש

ואונקלוס תרגם: ד הוא לשון סיבוב*, מלש סביב. וכן: עקובה מדו שתשמעו את המשפטים הדבר הזה (להלן טו י) וכן כל לשון "עקי זה פעמים (בראשית כו לו) קורא ליעקב "ישורון" י לו עקב, וידו אוחזת בו והרגל נקראים "כפות" והמלה "עקיבה" כ כשהיה יוצא הדיבור מו מחנה ישראל שנים עשו באים עליו בעקיפין (ב"ק האותיות "ב" ו"פ" שוו

ומה שהפסוק מזכיר יהיו כולם זהירים בכל שנאמר אצלם: וכל ישר חלף עבודתכם, תמורת עב סיבוב, גרימת תוצאה.

רמב"ן מ המרגל טוב ירושלם

4

ואונקלוס תרגם: חלף, כמו: חלף עבודתכם (במדבר יח לא), עשאו לשון סבוב, נגזר מן: והיה העקב למישור (ישעיה מ ד), הדרך המעקל ההולך סביב סביב, וכן: עקבה מדם (הושע ו ח) מסובבת ומוקפת. יאמר, והיה סבת שמעכם המשפטים ועשותכם אותם, שישמור השם לכם בריתו, ויפה פרוש. ודומה לזה: בגלל הדבר הזה (להלן טו י) בסבתו, מלשון: וגללו את האבן (בראשית כט ג).

וכן על דעתי, כל לשון עקיבה גלגול וסבוב, עקוב הלב (ירמיה יז ט), ויעקבני זה פעמים (בראשית כו לו), ויהוא עשה בעקבה (מלכים ב י יט), ענין גלגולין וסבות. ולכן יקראו יעקב "ישורון" (להלן ג ה), כי הפך העקוב מישור. וכן אחורי הרגל שנקרא עקב, וידו אותות בעקב עשו (בראשית כה כו), יקראנו כן, בעבור היותו מעוגל, באשר יקרא הלשון אמצע היד והרגל "כפות" בעבור היותם כמו כפות הנהב.

ומורגל הוא בלשון, כמו שאמרו בספרי (להלן ג ב): מימינו אש דת למו (להלן ג ב), כשהיה יוצא הדיבור מפי הקדוש ברוך הוא הנה יוצא דרך ימינו של קדש לשמאלן של ישראל, ועוקב את מחנה ישראל שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, כלומר מקיף. וכן לשונם (בבא קטא קיג): באים עליו בעקיפין, בסבות וגלגולין, כמו עקיבין, ששתי האותיות האלה שוות להן באשר פרשתי כבר (יקרא יט כ).

והזכיר את המשפטים האלה, להזהיר מאד במשפטים, כי לא יהיה עם רב כלו נזרר במצות בלן שלא יחטאו בהן כלל, רק במשפטים יעמידו התורה, כמו שנאמר בהן (להלן כא כא): וכל ישראל ישמעו ויראו.

טוב ירושלים

ואונקלוס תרגם: חלף די תקבלון, כמו: חלף עבודתכם* (במדבר יח לא), כי הוא מפרש שעקב הוא לשון סיבוב*, מלשון: והיה העקוב למישור (ישעיה מ ד), שפירושו: הדרך העקלקל ההולך סביב סביב. וכן: עקובה מדם (הושע ו ח) פירושו: מסובבת ומוקפת. והפסוק אומר: והיה סיבת* מה שתשמעו את המשפטים ותעשו אותם שה' ישמור לכם בריתו. ויפה פירש. ויש פסוק דומה: בגלל הדבר הזה (להלן טו י) שפירושו: בסיבתו*, מלשון: וגללו את האבן (בראשית כט ג).

וכן כל לשון "עקיבה" לפי דעתי פירושו גלגול וסיבוב, כגון: עקוב הלב (ירמיה יז ט), ויעקבני זה פעמים (בראשית כו לו), ויהוא עשה בעקבה (מלכים ב י יט), כולם גלגולים וסיבות. ומטעם זה הפסוק קורא ליעקב "ישורון" (להלן ג ה), מפני שהפך את העקוב למישור. וכן אחורי הרגל שהפסוק קורא לו עקב, וידו אותות בעקב עשו (בראשית כה כו), נקרא כך על שם שהוא מעוגל, כמו שאמצע היד והרגל נקראים "כפות" על שם שהם דומים לכפות זהב.

והמלה "עקיבה" מצויה היא בלשון רז"ל, כמו שאמרו בספרי (להלן ג ב): מימינו אש דת למו, כשהיה יוצא הדיבור מפי הקב"ה היה יוצא דרך ימינו של קודש לשמאלן של ישראל ועוקב את מחנה ישראל שנים עשר מיל על שנים עשר מיל. עכ"ל. כלומר, היה מקיף. וכמו כן אומרים רז"ל: באים עליו בעקיפין (ב"ק קיג), כלומר בסיבות וגלגולים. ו"עקיפין" הוא כמו "עקיבין", כי לדעת רז"ל האותיות "ב" ו"פ" שוות, כמו שפירשתי כבר (שמות טו י, ויקרא יט כ).

ומה שהפסוק מזכיר רק את המשפטים, מפני שבא להזהיר עליהם מאד, כי מהנמנע שבעם רב יהיו כולם זהירים בכל המצוות ולא יחטאו בהן כלל, ורק אמצעות המשפטים יש לתורה קיום, כמו שנאמר אצלם: וכל ישראל ישמעו ויראו (להלן כא כא).

פני ירושלים

חלף עבודתכם, תמורת עבודתכם. סיבת, תוצאת. סיבוב, גרימת תוצאה. בסיבתו, כתוצאה ממנו.

זר
ל.
לא
הם
זים
מת
זים
ורת
אש
קב.
ניתן
דוד

5

מסורת המדרש
 א. מטרה... לטלטלה
 שבת מו. המרכיב קני
 מנורה תוספתא שבת
 פ"ג. שבת מו. ביצה
 כב. ירושלמי ביצה פ"ב
 ה"ו. א"ר אבהו
 ירושלמי שבת פ"ב
 ה"א. אימתי שמרו
 ספרי שלח פק"ג
 כשנתנה באלוש
 ירושלמי ביצה פ"ב
 ה"א. ספרי פ"ה.

סדר עקב
 פרשה ג

← דא. הלכה אדם מישראל שיש לו מנורה שעשויה
 פרקים פרקים מהו לטלטלה בשבת כן שנו חכמים
 המרכיב קני מנורה בשבת חייב חטאת ומשום מה מרחיב
 אומר ר' אבהו בשם ר' יוחנן המרכיב את המנורה בשבת
 כאדם שבונה בשבת ומי שהוא בונה בשבת חייב, אומר ר'
 יוסי בר' חנינא אימתי שמרו ישראל את השבת בשם שראוי
 לה תחלה כשנתנה להן באלוש מנין שנאמר (שמות טז, ל)

שאמרו לה (זכריה ט, ט): "הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא" — הנה מלכך — מלך המשיח — יבוא לך.
 שהוא צדיק במעשיו, ובמלחמותיו הוא נושע ומצליח מאת ה' — אמרה: "האי חדותא שלימה" — זו
 שמחה שלימה, דכתיב — בתחילת מקרא זה: "גילי מאוד בת-ציון" — וזה לא אמור על המקראות
 הקודמים של קיבוץ גלויות, שתשמח ירושלים, אלא על ביאת-המשיח, וגילוי שכינה, ומתיב (שם ב, יד):
 "וני ושמחי בת-ציון, כי הנני בא ושכנתי בתוכך, נאם-ה'". באותה שעה — שהיא שומעת בשורת גילוי
 שכינה והשראת כבוד ה' — היא אומרת: "שש אשיש בה' תגל נפשי באלהי". כן: יראו עינינו, וישמח לבנו,
 ותגל נפשנו, באמת, באמור לציון "מלך אלהיך", במהרה בימנו, אמן.

א. והיה עקב תשמעון, הלכה: — להלן מקשר המדרש ענין שמירת שבת עם פרשתינו ולכן התחיל
 בדיני שבת, ונקט הלכה זו, אפשר מפני שהוא דבר הרגיל והיו בו שינויי מנהגים ולכן התחילו לדרוש
 להורות הלכה פסוקה (רד"ט). — אדם מישראל, שיש לו מנורה שעשויה פרקים פרקים —
 שהיא מתפרקת לחלקים וחוליות הרבה — מהו לטלטלה בשבת? כי יש לחוש שמא תפול ותתפרק
 ויבוא להרכיבה מחדש, כך שנו חכמים: "המרכיב קני מנורה בשבת — חייב חטאת" —
 בשוגג, ומשום מה — משום איזה "אבי-מלאכה" מחייב? א"ר אבהו בשם ר' יוחנן: המרכיב
 את המנורה בשבת — כאדם שבונה בשבת — שהרי בהרכבה זו נעשית לכלי — ומי שהוא
 בונה בשבת — חייב. שהבונה הוא מאכות מלאכות (שבת עג), ולכן גזרו ואסרו לטלטלה "שמא תפול
 ותתפרק ויחזירנה, ונמצא עושה כלי" (רש"י שבת מו.) (ובגמ' ביצה כב.) אמרו שאין לדבריי בית-הלל דין בנין
 בכלים, ורק לדבריי בית-שמאי חייבים על זה, אבל אסור לטלטל מנורה של חוליות, (שבת מו.) ביצה שם, ועיי
 תוסי שבת, שם, ד"ה דחוליות, וביצה שם ד"ה ב"ה, ובענף יוסף כאן), א"ר יוסי בר' חנינא: — חמורים
 הם הלכות שבת — אימתי שמרו — כל — ישראל את השבת כשם שראוי לה — בכל פרטיה
 ודקדוקיה? תחלה — שבת ראשונה — כשניתנה להן — בהיותם — באלוש — שהיא אחת
 ממקומות חנייתם שבין ים-סוף למדבר סיני כמ"ש (במדבר לג, יג) "ויחנו באלושי", וכן הוא בסדר עולם
 (פרק ה) ששם ניתנה להם השבת לישראל, שלא כבגמ' (שבת פז): שהשבת ניתנה במרה, ובירושלמי (ביצה,
 א.) היא מחלוקת אמוראים. ומנין — שאותה שבת ראשונה שמרו כראוי שנאמר: "וישבתו העם

וישבתו העם פי
 לך את השבת לז
 בר' אבא את מ
 נקיה ומהנה את
 וקראת לשבת ע
 תתענג על ה' (ה)
 ישראל ואימתי ז
 להם הקדוש פו
 אתם אוכלים עו
 ממה שקרינו ב'

ביום השביעי" שלא
 ראוי (תפי"צ) (ושלא כג
 — שמא תסבור בזה ע
 לך את השבת? ! לז
 עליה שכו, כיצד? א.
 נקיה ומהנה את נפע
 — שכו, מנין? שגא
 שיהיה יום מיוחד לך להו
 אותו" —) תקרא יום כ
 אחריו: "אז תתענג
 תפילותיך וימלא כל מט
 על ה'" שכתוב בתהלי
 השבת נותנין לו משאלו
 ונאמר (איוב כז, ט-ט)
 הרי שזהו התענוג, שיע
 המצות שאנו עוש
 מפירותיהם אתם או
 אחת מטיבין לו ומאריכי
 של שכו המצות —
 שינתן בעולם הזה (קידו
 על ה' — בעולם הבא —
 — שלמעלה נאמר:
 ואמרו בגמ' (עירובין כ.
 לעשותם, ולמחר לקבל ע
 — ינתן לכם שכרם

הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 לְאַבְתָּיִךְ: יג וְאֶת־בְּרִיתְךָ וְהַרְבֵּה
 וּבָרַךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־אֲדָמָתְךָ הַגֵּנֶה
 וְתִירְשֶׁךָ וַיְצַהֲרֶךָ שְׁנֵי־אֲלָפֶיךָ

חֶסֶד דִּי קַיִים לְאַבְתָּיִךְ:
 יג וְיִרְחַמְנָהּ וַיְבָרַכְנָהּ וַיִּסְגְּנָהּ
 וַיְבָרַךְ וַיִּקְדָּא דְמַעְדָּהּ וְאַבָּא
 דְאַרְעָה עֲבוּרָהּ וְחַמְדָּהּ וּמִשְׁחָהּ
 בְּקַרְיָ תוֹרִיךָ וְעֲדָרֵי עֲנָךְ עַל

לקט בהיר

רש"י

(לבוש): יח אלפיך פירושו צהמה גסה שנקרא כן, כמו (תה' קמ"ד י"ד) אלופינו מסובלים, פירושו השורים שלנו חוקים וצריאים וסובלים משא רב, ויתברכו הבקר שילדו לרוב, והמליץ הכמזב לקרוא לולדות "שגר" גם זו מן הברכה שילדו

אור החיים

צוה יזכו לשמור להם הצטחחו, וממה שאמר צפרשה זו עלמה (ט' ה') לא צדקתך וגו' כי ברשעת וגו' ולמען הקים וגו' זה יגיד שהגם שאין להם נדקות צדקה שיקיים ה' את השבעה וזה לך האות כי לא צדקתו צד וירש מה שירש, ואולי כי כניסתם לדרך היתה צביל שבעת האצות ותנאי הוא הדבר אם ישמרו ויעשו ישמור ה' המתנה לעולם ועד"י), והוא אומרם כאן ושמר ה' י"ב, ואם לא ישמרו תהיה קיום השבעה בזמן המועט שנכנסו לדרך וישלחם לנפשם. עוד יתבאר על זה הדרך לפי שהצטחח אצרהם מנינו שאמר לו שני הצטחחות, ה' להוציאם ממצרים ויביאם אל ארץ כנען דכתיב (בראשית ט"ו י"ד) ואחרי כן ילאו צרכוש גדול ודור רביעי ישובו הנה, ב' לכת לו מנהר מצרים עד נהר פרת ועשרה אומות, והן עתה הגם שלא היו נדיקים כמלטרך כאומרם לא צדקתך וגו' אף על פי כן קיים ה' לצניהם הצטחח ראשונה שהוציאם ממצרים והביאם אל הארץ והנחילם שיעור המספיק, והלא תמלא שאפילו שיעור הדרך להם לא נחלו שהרי בני יוסף עומדים ונווחים שלא הספיקה נחלתם (יהושע י"ז), הרי שעדיין לא הגיעה לידם הצטחח מנהר מצרים עד

אור בהיר

יא) אין הפירוש שאם לא ישמרו התורה לא יתן המתנה אלא לזמן מועט, שדבר זה סמך המחבר ז"ל לעיל ד' מ', אלא הפי' שלא יגרשם משם וישאר א"י המתנה בידם. וכן צפ' ראה לרשעה כל הימים (י"ב א'). (יב) ולא אמר וקיים לך וגו', אבל להלן אמר לא צדקתך וגו' אמה צא. (יג) הצרות בשלימות לא רק חניו. (יד) שלא רק ישמור לך ברית האצות אלא "לך" יהיה הצרות. (טו) שאין צריך לשמור שהלא יתן לך ברית חדש.

ארעא די 2
 קָיִ: יד בְּרִית
 קָא יהי
 ובבְּעִירָךְ: ט

ממטיה: ועי
 (תהי כ"ב י"ג)
 צעשתרות כ
 ועדרי עקב
 שמש עשה

שינוי נוסחאות
 שאלרעי שמו,
 האונקלוס הגו
 ענינו, שיותר
 יורה דרכו של
 עדרי לאן עש
 בעליהן, אלא
 העשתרות נק
 אינו אומר צ
 נאה וארוך ו
 כמעט בחנם
 ואינו נותן נק
 אלו, משום ד

הצטחוח
 ושמורים
 שהלא אצו
 ישראל ישנ
 אצות ואדו
 עמדו על
 ובמלות"
 התורה, ו

טו) כלומר
 ועושה.
 משא"י

7

לְהֵאבִידוֹ לֹא יֵאָחֵר לְשִׁנְאוֹ אֶל־פָּנָיו
יְשַׁלְּמֵם לָוִי וְשִׁמְרֵת אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־
הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי
מִצְוֶה הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם:

פפפ

L

מֵאַחַר עֲבַד טָב פְּסָנְאוֹהִי טַבְּוֹן
דִּי אֲנִי עֲבָדִין קְדָמוֹהִי בְּתִיבְהוֹן
מִשְׁלָם קְהוֹן: יֵא וְתִטֵּר יֵת
תַּפְּקֵדְתָּא וְיֵת קִימְיָא וְיֵת דִּינְיָא
דִּי אָנָּא מִפְּקֵדָה יִמָּא דִּין
קְמַעְבְּרָהוֹן: פפפ

רש"י

לקט בהיר

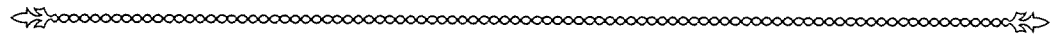
אבל כל חוץ מזה נכנס בגדר יראה שגם מורא מפני העדר
השכר יראה נקרא: יד) שגם ממנא לומר גמולו הרע
משלם לו להאבדו, הלא ראינו בחוש שאינו כן
(ג"א): טו) פי' דוקא היום בעוה"ז משא"כ שם אדם
חפשי מן המזומ, ולהפך הוא לקבל שכרן ששכר מצות
בעוה"ז ליכא, ודייק מיתור חובת לעשותם, פשיטא שהצווי היא לעשותם, ודאי לדיוק צא (מ"ל):
סיימנו פ' ואתחנן - נודעה, לאדם דעת חונן

אור החיים

רבים, אבל אם לא יהיה שונא אלא הוא זרע הבא
ממנו לא יהיה שונא ברא מזכה אבא ולא ישלם לו
להאבדו, וגמר אומר בלשון יחיד כי יחיד מדבר
הכתוב אלא שהעריך בדבר האמור צמה שאמר
לשנאיו לשון רבים, וחזר לומר לא יאחר וגו' פירוש
ואם אין הרשע בא ברבים אלא הוא לבד שונא ולא
הבאים אחריו יתחכם ה' עמו באופן אחר ולא
יאחר לו בעולם הזה לשלם לו עונשו כדי שלא ירשיע
עוד ותאבד תקותו אלא ימכר לשלם לו מיתה שהוא
חייב בה או יסורין כיון שיש לו תקוה שיזכה

אור בהיר

קבץ) ויהיה פירוש הכתוב עו"ה ומשלם לשונאיו לאדם שלא רק הוא שונא אלא בניו ובני בניו כולם אין מקוה מהם ולמה א"כ יאריך
אפו לו שיעמיד דורות על כן אל פניו להאבדו פי' מאבד אותו מכל וכל, אבל כשראה הקב"ה שדורות הבאים ממנו עמידים לילך בדרך
ישר אז לא יאחר לשנאו לא יאריך אפו לו כדי שלא ירשיע עוד אלא אחר שיקום ממנו זרע ימחר אל פניו לשלם לו, וכל זה מחסדי
המקום עלינו צ"ה וצ"ש:

הפטרת ואתחנן בישיעה פרק מ

« נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמֶר אֱלֹהֵיכֶם: בְּדַבְּרוּ עֵלַי לֵב יְרוּשָׁלַם וְקִרְאוּ אֵלַי
כִּי מָלְאָה צָבָאָה בִּי נִרְצָה עֲוֹנָה בִּי לִקְחָה מִיַּד יְהוָה כַּפְּלִים בְּכָל־

חטאתיה:
לאלהינו:
והרכסים
דבר: י קו
בציץ השן
העם: ח יב
עלי-לך מ
תיראי אב
וזרעו מש
בזרעו יקו
ושמים בן
במאזנים:
ויבינהו וי
טו הן גויב
טז ולבנון ?
ותהו נחץ
נסך חרש
לאירקב
תדעו הלו
הארץ: כב
וימתחם נ
כד אף בל
ויבשו וסו
כו שאומר

הדבר [צרהשית ל"ז י"ח] ששומר ומנפה מהו יצוא לידו לעשות נחה רוח ליוצרי, ואז ושומר הי לך שטומד ומנפה להפלתן של נדיקים מחי יתפללו ואמלא מזוקשם, ואחז"ל [טיין צ"ר מ"ה ד'] מפני מה הי הדיקיות רוצן עקרות שהקצ"ה מתחור להפלתן. וע"ז מסיים כל מדוי מזרים הרעים אשר ידעת לה ישימם כך ונהגם בכל שונאך, כי העפ"י שמתחור להפלתן ומשים אותן עקרות או לריכים לשאר דברים כדי שיתפללו ויענס, מ"מ מדוי מזרים לה ישימם כך כדי שיתפללו וירפאך, זה לא יחס עליך, וכשמתחור להפלתך בזה, ונהגם בכל שונאך מכה מהלכה ציו השונאים, כדי שיתפללו ישראל שלא תצא חלילה גם עליהם, דאפילו היכה מוהנה צחזירי מהפללים (תענית כ"ח ע"ג), מכש"כ כי היכה צשונאינו.

והיה עקב השמעון וגו'. הנה שבר המצות החמתיות לעולם הבא א"ח להטעים צעוד הנפש צהוך הגוף ה, אבל עכ"פ יאמין כי יפה שעה אחת קורת רוח צעורה מכל חיי טוב"ז [הצות פ"ד מ"ז], וכל הענוגי העורה"ז האפשריים הינם אלא כמו עקב של שעה אחת קורת רוח צעורה. וביינו דמסיים לעול היום לעשותם והיה עקב ועפל של השכר המקוה הוא וצרכך והרצך וצרך פרי צענך וגו', כל בצרכות הנפלאות המתמידות הללו יהי עקב ועפל נגד שעה אחת שכר העורה"ז.

והיה עקב השמעון וגו'. הסדרה שלפני זה סיים אשר אנכי מזוך היום לעשותם, שיהיו צעוניך בכל יום כאלו היום נעויות, וזה סימן אהבה, ואז יהיה שכר מורה מורה, וגם ע"י אהבת הי יצין וישכיל עטם וסוד המורה ויהיה החוקים לו כמשפטים. וזה שאמר שאם העשה המורה בכל יום ויום כאלו הם חדשים צעוניך ותאבדו ה, אז יהיה עקב היינו השכר, כמ"ש הרמז"ן בפירוש עקב, ויהי שכר שהשמעון את המשפטים כולם כאחד, גם החוקים (תשמרו כמשפטים בהשגת העטם מחמת אהבת הש"י לעו"ז).

ושמר הי חלקך לך את הצרות ואת החסד וגו'. אם הדור נדיקים הינם לריכין לזכות אבות, ואז זכות אבות שמור ולפון לדורות של אחריהם, אבל אם הדור רשעים וקיימים רק בזכות אבות, הינם מניחים לדורות של אחריהם.

שמע הקולות... כן לא ישיגו הגופות התענוגים הנפשיות, וכמו שהדגים אינם יודעים יסוד האש לפי שהיותם ביסוד המים שהם הפכו, כן אין גודע בזה העולם הגופני תענוג העולם הרוחני. (לשון הרמב"ם בפ"י המשניות סנהדרין פ"י ד"ה ועתה).

לא יפנה אל כל אלו ויעשה רק לש"ש לעשות רצונו ית"ש, וזה נסיון גדול, וה"י אמר להם מרע"ה והיה עקב השמעון את המשפטים האלה התוכחה וכל הטונשים ומדכ"ד ועקב משפטים הדינים האלו, ושמרתם ועשיתם מחמת יראה עונש, ואפ"ה והרצך והרצך אפילו שלא לשמה, ומעתה אחרי אשר ידעת שהזכה לכל בצרכות ע"י קיום התורה מחמת יראה עונש, אהה הצחר לשמור כל המצות למטן החיון חיי עד, והירש הרץ הטליונה ולדבקה בו ית"ש, ותעמוד צנסיון כמו הצרכים אצונו ע"ה.

והיה עקב השמעון וגו', צמ"ר הלכה אדם מישראל שיש לו מנורה של פרקים מה הוא שיהיה מותר לעלטה בשבת, כך שנו חכמים המרכיב קני מנורה בשבת חייב חטאת, עוד הארכיבו צמדרש, והארכתי צו צמק"א ג. אך מה שנוגע לחחילת המדרש הזה אכחצו פה בקולור צערה"י, כבר כתבנו צמק"א ד) מה שהקשו המפרשים על מאמר חז"ל [קידושין ל"ט ע"ג] שכר מורה צה"ו עלמה ליכה, א"כ נמצא הקצ"ה עוצר על לא תלון פעולה שכיר, וחורלנו שם שאין הפעולה נגמרת צעשיית מורה אחת אלא כל מה שיפעל אדם צעורה"ז את הכל יעשה לשם ה, ולא יפרד מיראתו אפילו רגע אחד, וכל המעי"ט הם רק פרקים פרקים, וצעשה מיתהו נגמרה מלאכהו ונעשה מכל מצותיו כלי אחד, ואז מגיע לו שכר פעולתו לא מקודם לזה. וזה דומה ממש למרכיב קני מנורה בשבת שחייב משום צונה, העפ"י שכר היו נגמרים כל פרקי מנורה, מ"מ לא מקרי כלי עד אחר שהורכבו זה עם זה, ומתחייב ע"ז בשבת, וה"י דכתיב נמצא שאין הקצ"ה נחחייב לשלם קודם לזה, ואינו עוצר על כל תלון. והנה ידוע דהמדרש מפרש והיה עקב לשון סוף, והכי פירושו דלעיל מסיים היום לעשותן, כפירש"י ז"ל בחומש, ואמר אח"כ והיה עקב השמעון השכר יהיה צסוף, ע"ש סוף לשון המדרש הנ"ל, וא"כ כיון שהשכר הוא צסוף ע"כ ריך לומר שהעושה כלי של פרקים לא מקרי גמר מלאכה עד שהרכיבם זה עם זה, דאי לא הימא הכי יהי הקצ"ה ח"ו עוצר על כל תלון כנ"ל, לכן המרכיב קני מנורה מהו וק"ל.

והיה עקב וגו' ושמרתם ועשיתם וגו' ושמר הי חלקך את לך וגו'. י"ל ושמרתם ועשיתם כמו ואציו שמר את

ג) בח"ס עה"ת כאן ל"ג א' ד"ה ברבה.
 ד) ראה לעיל פ' ואתחנן עמוד מ"ה ד"ה קרב אתה ושמע, ובהמצויין בהערה שם.
 ה) כי כמו שלא ישיג הסומא עין הצבעים ואין החרש משיג

100
 יגור שג גאלה
 יגור שג גאלה

ואשיבה שופטיך כבראשונה כמו שהיה קודם שנתמנה, כי אצרוף כבור סיגין ואסירה כל בדיליך שבין אדם לחברו, וממילא יהיה השופט פנוי ללמוד וללמד.

מאת ה' זאת להם, וכמו שאמרו (ברכות י"ב ע"א) מי ששיכן שמו בבית הזה הוא ישכון ביניכם אהבה ואחווה ושלוש ורעות, ועושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו, נמצא הקב"ה מקוה ומאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. וגם בהיפך, ישראל מקבץ ומקוה ומאסף את ה' כביכול, ניצוצות המפורזים מתקבצים על ידי תשובתם של ישראל. נמצא ישראל מקבצים ה', וה' מקבץ ישראל. וכן בלשון קיווי וחיכוי אומר ישראל מקוים לה' שישיבם בתשובה לפניו, כדכתיב (איכה ה' כ"א) השיבנו ה' אליך ונשובה, והקב"ה מקוה לישראל שישובו כדכתיב (מלאכי ג' ז') שובו אלי ואשובה אליכם.

בזמן הבית הקרבנות פעלו לקרב הלבבות, ורק בזה"ז נצרכה בקשת המחילה

את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה וכו' כג (יומא פ"ה ע"ב). כי בזמן שבית המקדש קיים לא מצינו שהוצרכו לבקש מחילה זה מזה בערב יום הכפורים, כי מטבע הקרבנות בעצמם לקרב הלבבות ולהשלים ביניהם, כמו שכתב הרב הגאון מהר"ם אלשי"ך כד (שמות ל' י"ג) דמשום הכי נתנו מחצית השקל ולא שקל שלם כדי שיצטרכו שנים להשלים שקל אחד. ונראה לי משום הכי אמר משה רבינו ע"ה בעדת קרח (במדבר ט"ז ט"ו) ואל תפן אל מנחתם, כיון שלא רצו בשלום, אם כן אין להם שייכות בקרבנות שיקנו במחצית שקליהם, אבל בימי רבי אלעזר בן עזריה נחרב הבית כה, על כן דרש שירצו את חבריהם.

ז **מה** שאמרו חז"ל [על מה אבדה הארץ]

בכל מצווה נוקבל אדם כל התורה, ועל שלא עשו כן אבדה הארץ

על שלא ברכו בתורה תחלה (נדרים פ"א ע"א). יש לפרש כי כל מצוה איננה אלא אבר אחד מרמ"ח אברי התורה או גיד אחד משס"ה גידים (זהר ח"א ק"ע ע"ב), ובעושה מצוה אחת כאילו מקריב אבר אחד להקב"ה, וכאומר רגלה של זו עולה, הקריבהו נא לפחתיך כו, על כן בכל עשיית מצוה אחת מקבל עליו כל התורה, דעל ידי קדושת אבר אחד פשטה קדושה בכלה (קידושין ז' ע"א). על כן תקנו חז"ל מתקני הברכות שלא לברך על מצוה יחידית הלז שהוא עושה עתה,

ואמר רבי עקיבא (שם) **[אשריכם ישראל וכו' ואומר] מקוה ישראל** ה' מושיעו בעת צרה (ירמי' י"ז י"ג). כי מקוה יפורש על ב' אופנים, א' אסיפה וכניסה, כמו מקוה מים, או קיווי וייחול. ואמר, המאסף והמקוה ישראל, הוא ה' יתברך המקרב לבותם אחד אל אחד, כי

ה' מקבץ את ישראל וישניהם מקוים זל"ז לתשובה

תיד, יהוה דאל קדקים עשיהם פנת השופט מוד וללמד

עקב נ"ז א' ד"ה ארץ. כג. "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו (ויקרא ט"ו ל'), עבירות שבין אדם למקום יוהכ"פ מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חבירו". כד. בשם הגאון מהר"ש אלקב"ץ. כה. עיין תוס' שבת נ"ד ע"ב ד"ה הוה. כו. וע"ע רבינו בחיי שנוות כ' י"ד. כז. מרן קיצר כאן, וכוונתו דכמו במקדיש רגל בהמה אין ניתן להקריב הרגל לבדה משום הקריבהו נא לפחתך, ומשום כך פשטה קדושה בכלה, כן במעשי המצוות וכו'.

מכונן חתם סופר
כ"ק א

אלא מברך על כל התורה בכלל, ועל מצוה זו בפרט, וכך הוא אומר אשר קדשנו במצותיו היינו כל התורה, וציונו בפרט להניח תפילין וכדומה. נמצא בכל ברכותיו מברך תחלה על כל התורה, ואחר כך על מצוה פרטית, והם לא ברכו בתורה תחלה אלא על מצוה פרטית, והו"ל כמקריב אבר אחד לחוד.

כתיב (תהלים ע"א י"ד-י"ח) ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך, פי יספר צדקותיך כל היום תשועתך כי לא ידעתי ספורות, אבוא בגבורות ה' אלוקים אזכיר צדקתך לבדך, גם עד זקנה ושיבה אל תעזבני עד אגיד זרועך לדור לכל יבוא גבורתיך. פרק קמא דשבת (י"ג ע"ב) אמרו חז"ל אם באנו לכתוב כח אין אנו מספיקין כס, א"נ אין בעל הנס מכיר בניסור.

הנה על דרך משל אדם מקוה לה' עד שמזמין לו מטמון עושר רב, והוא משבח ומודה לה' על כל הטוב, ושוב אין צריך לקוות וליחל ולא להודות. אך לרוב צדיקים הקב"ה מזמין להם

ביאור מאתו"ל דאין מספיקין לכתוב הניסים

כשה' מזמין הפרנסה יום יום, ולא בב"א, מייחלים ומודים ג"כ בכל יום

יום יום, בבקר אינם יודעים מה לאכול בצהרים, ומ"מ הקב"ה מזמין להם די פרנסתם, וכשעברה השנה או כמה שנים הרי נתפרנסו ועבדו את ה' ושמרו מצותיו כאילו הזמין לו כל הסך ההוא בפעם אחת, אלא שזה הראשון לא קיווה לה' אלא פעם אחת, וזה קיווה לה' בכל יום ג' פעמים, וזה הראשון משבח ומודה לה' פעם אחת, וזה מודה בכל יום ג' פעמים לא.

וזהו אם באנו לכתוב אין אנו מספיקין, כי הקב"ה מזמין פרנסתו של יחיד או קיום כל ישראל בין האומות פסקי פסקי, ואין אנו מספיקין, והיינו ואני תמיד איחל בכל שעה ורגע, ועי"ז והוספתי על כל תהלתך, פי יספר צדקותיך כל היום תשועתך, כי לא ידעתי ספורות.

ומה שאמר עוד אין בעל הנס מכיר בניסו, הוא ענין אחר. דהנה הניסים הגדולים הנפלאים הניכרים וידועים כקריעת ים סוף והדומה, הוא ניכר לכל. אך ניסים נסתרים שאין בעל הנס מכיר בהם, כגון הריגת ושתי אין ספק שבעולם

כיוון שה' מזמין הפרנסה מיד יום - מייחלים ומודים בכל רגע

הניסים הנסתרים, כהשתלשלות נס פורים, אין בעל הנס מכיר בהם

שהיה זה הכנה ושוב כמו ג' ש לבית המלך, ול היה זה, ושוב בגתן ותרש וה הוא גם כן עני הנ"ל. שוב גי הבין מה יצמח הנס הנפלא הו ושתי היה כע שאין בעי

ועל זה כתב נפלאות מצווה לאדם לבחון באחרית הימים את התגלגלות ה' עמו ולספרה לבני ידע, ומ"מ מ' ימיו לבחון מראשית צמי נתגלגלו סבה אחריו, גם הנ הגדול **וזה אבוא ב הנפלאות צדקתך לבדך. ניכרים אלא**

לב. ע"ע להלן (גליוני מהר"י). תו"מ כי תשא ו לפני לא יראו. ובו אולם כן הוא לו כב [שלי"ד ד] ד' |

חַמְּאֵתִי לֹא שִׁילַתָּ: וְחַטָּאָה לֹא שָׁאַלְתָּ: חֲאֹז אֶמְרָתִי הִנֵּה
 ח הַיְדִינן אֶמְרִית הָא עֲלִית לְחַיִּי עֲלָמָא פִּד
 בְּאֵתִי בְּמַגִּלַּת-סֵפֶר כָּתוּב עָלַי: דֵּט לַעֲשׂוֹת →
 אֶעֱסוֹק בְּמַגִּלַּת סֵפֶרָא רְצוֹנָךְ אֱלֹהֵי חֲפְצָתִי וְתוֹרַתְךָ כָּתוּב מֵעֵי:
 דְּאוֹרִיתָא דְּאֶכְתִּיב

אֶמְסַלְתִּי: ט לְמַעַבְד רְעוּתְךָ אֱלֹהֵי רְעִיתִי וְאוֹרִיתְךָ פְּלִילָא בְּמַצַּע מֵעֵינִי:

רש"י

לשמוע: (ח) אז. נשעם מתן תורה אמרתי לפניך
 הנה נחתי אליך נמסורת צרימך (שמות כד) נעשה
 ונשמע. ודבר זה כתוב עדות עלי במגלת ספר

מצודת דוד

כרית ל'י. לשמוע אל דברי התורה אשר היא טובה
 בעיניך מזבח, וכן נאמר הנה שמוע מזבח טוב (ש"א
 טו כב): (ח) אז. בעת מתן התורה אמרתי: הנה באתי.
 בתורה שאמרתי אז נעשה ונשמע: (ט) לעשות. וכאשר
 שמורה בלבבי אשר היא מכלל המעיים:

מצודת ציון

(ט): שאלת. בקשת: (ח) במגלת. ענין אגרת. כמו מגילה
 עפה (וכריה ה' ב):
 לקבלה: במגילת ספר. כאשר כתוב עלי במגילת ספר,
 קבלתי עלי כן חפצי לעשותה, ותורתך שמורה בלבבי אשר היא מכלל המעיים:

אבן עזרא

זה בעד נפשו, כי בעת צרתו נדר נדר צוה לכותבו
 שישיר שיר חדש, ועתה באתי לשלם הנדר, והנכון
 שהנדר הוא לעשות, וזה כל חפצי: (ט) ותורתך
 בתוך מעי. בסתר, על דרך אכול את המגלה הזאת
 בסיני נעשה ונשמע (שמות כד ז). והנכון בעיני, אומר

רד"ק

פתחת לי שאשמע קולך, גם לגמול החסדים שעשית
 עמי לא שאלת ממני עולה ומנחה אלא לעשות רצונך:
 כרית. מן כי יכרה איש בור (שמות כא לג): (ח) אז.
 בהרפאי מחוליי אמרתי בלבי כי לא תחפוץ זבח או
 מנחה אלא לעשות מה שצויתני, והנה באתי לפניך

מדרשי חז"ל

אלינו. מלמד שהיה רחבעם יושב בחיקו של דוד אמר
 לו עלי ועליך נאמרו שתי מקראות הללו עמוני ולא
 עמונית מואבי ולא מואבית. נעמה העמונית אמו של
 רחבעם ורות המואבית אמה של מלכות בית דוד. (יבמות
 עז). דבר אחר, רבות עשית אתה ה' וגו' אמר רבי
 חנינא בר פפא, כל פעולות שפעלנו אלינו כולם
 בשבילנו. למה כהו עיניו של יצחק כדי שיבוא יעקב
 ויטול את הברכות. רבי סימון אמר: כל נפלאות ומחשבות
 שחשבת כדי שלא יקבלו עובדי אלילים את התורה ולמה
 נראית כמתזר אחריהם כדי לכפול שכרנו. (ב"ר סה).
 (ח) אז אמרתי וגו'. דרש רבא: מאי דכתוב אז אמרתי
 הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי, אמר דוד אני
 אמרתי עתה באתי ולא ידעתי שבמגלת ספר כתוב עלי.
 התם כתיב ולשתי בנותיך הנמצאות, והכא כתיב מצאתי
 דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו. (יבמות עז).
 א"ר יוחנן משום רבי בנאה: תורה מגילה מגילה ניתנה

שיל"ת

ספר

חתם סופר

דרשות

השלם המפואר

ברך שני:

סוכות, מגילת קהלת, שמיני עצרת ושמחת תורה
חנוכה, ח' טבת, שובבי"ם

מרבינו משה סופר זצוק"ל

בעל שו"ת והידושי "חתם סופר"

יצא לאור במהדורה הראשונה בשנת תרפ"ט מכת"ק,
בתוספת ציונים מתנ"ך ומחז"ל, והערות "שער יוסף"
על ידי הגה"צ רבי יוסף נפתלי שטרן זצ"ל חתן הג"מ שלמה אלכסנדרי סופר זצ"ל
בן מרן רבי שמעון סופר זצ"ל אבדק"ק קראקא ובעל מכתב סופר
בן מרן רבנו המחבר זצ"ל

ועתה יוצא לאור במהדורה מושלמת חדשה ומפוארת

על ידי מכון להוצאת ספרים וחקר כתבי יד

ע"ש החתם סופר ז"ל

עיה"ק ירושלים תובב"א

תשע"ה

מהדורת נוסענצווין

זרע יצחק

אמר וזו יצחק שהיו
המקלל המשפט גורם
שולטע העולם, ואח"כ
הקב"ה שהוא כהן אלו
רצא להיות עמו וזרע
למכה שיסתלק, וז"ל
משור עיני וגו' ענה
אקום כו' וי"ל.

זכ"פ בני העיר. והחס מסיים ושלשתן דבר אחד הן נעשה הדין
נעשה אמת נעשה שלום א"ר מנח ושלשתן כפסוק אחד אמת
ומשפט שלום שפטו בעשיריכם ע"כ משמע שלם היו גורסין
במלימה דרשב"ג שאמר וכו'. והכי אימא נמי בדרימה כדמיתא יד
צדי השלום ושלשתן וכו' א"ר מנח וכו' וגם החכם הר"ר יהוסף

אשכנזי ו"ל מחקו להאי שנאמר ממנחנו וכדן דכלל הספרים לא
גרמין ליה ע"כ. ויש שאין גורסין דרשב"ג רק הוא היה אומר
שנאמר אמת ומשפט שלום כך י"ל. ונעור חושן משפט סימן א'
דקדק בשם הר"ר יונה ז"ל דלאן שנה התאם קיים שרצה לומר
שאמר שנצרכו מתקיים על ידי אלו עיין שם.

י ב ין תפארת ישראל

סו שע"י רבו דברים שלא לנורך, מקצב גשיה דנכרי, שימלכל
על דין כוונת שומע ומשמע, וגורם שלא יכינו התלמיד היטב,
וגורם גם שיסתלקו דברים מהר, כמו שקטנו בגט שלא יאמר
צפני נכבז לשמה, דלי משפט לדבוריה אמת למגוזא ונטיעין
ד"ג א"ן. ולהכי הוהירו חז"ל לעולם ילמד אדם לתלמידיו
דרך קלרה נחלוין פ"ג ב"ן: סו הוא רשב"ג אבי רבי. ויא"ל
שהוא שמעון בנמשנה י"ו, וקטו של אב רבי. רק הכא קרי ליה
רנן, מדקאמרה לאחר שנמשנה לשאל: סו ר"ל מתקיים
קלמ. אף שלא ישמרו הג' שזכר שמעון הדיק: ע שלא יעול
הוא בעצמו לחזירו, לגופו, ממונו, כבודו, ושמחו: עא שלא

הקלה ומעשה החמורה. שזה א'
אזכרנאל ודרך חיים: שאין א'
עשה וכו'. וז"ל הרמב"ם מלות ו'
ימוסם וגו' למען ייטב לך וגו' לו

**שיאין אתה יודע מתן שכר
של מצות.** לא תפרש כמור
שכר המקיים מצות עשה, או
עונש המנעל מעשותו. דאילו ו'
מפורשין הן, שקילה, שריפ

מתן שכר. אלא לדעין הטורח
פאה' אלו דברים שאדם אוכל
מתן שכר בכמותה אלא בחיבו
למודעי. שאין אמת יודע. ואולי
אלו. כי יפה עשה אמת קורט
ללא לאי אמת יודע מתן שכר
דפשיטא דשכר תלמוד תורה ו'

האדם לנפשו תכונה חשובה ויה
הוא אמרו **תפארת לעושיה** ותו
אמר שצריך לזיזר במצוה שיחזק
הרגל ולמידת לשון הקדש כמו
שהיא גדולה כמילה וציצית ושו
שיאין אתה יודע מתן שכר של מ'
אומר והוא שהתורה כולה ממנה
העשה. ואמנם מצות לא תעשה
אחת מהן מלבד המעט מהן וז'
קצתם הכרת ומיתה בידי שמים וז'
לא תעשה כולם מה מהם איסורים
והם שמנה מדרגות: המדרגה
שבהם הם הדברים שחייבים
שלמטה הימנה מחייבי שריפו
והרביעית מחייבי חנק. והחמישי
מחייבי מיתה בידי שמים. ו'

**ליע. ואין אתה יודע מתן שכר
עבירות.** כך הגיה הר"ר יהוסף
עבירות פ"א בארבעה דברים. ומלאח
דף רפ"ח בשם הרב ר' שלמה סאגני
דע מה למעלה מן הוא מיומר ש'
אומר עין קודם לאון וכפסוק אמר
ועין רואה וכו' אכן לא נא לחדש
שלא יפלא מה' כל דבר אלא הכונה

י ב י לעושיה, דהיינו אדם העושה את
דהיינו המעשה בעצמה טוב שאותה
עבירה לשמה ממנוה שלא לשמה, ל'
תפארת. אין זה שזה לכל, רק לו
העבירה נגד המנוה, מדע דל"כ
ודומה. א"י ג"ל דיבור ר"ל לוקק,
הקב"ה וגם צעיו האדם, כעלית
משנצטויו שיהיו לשם שמים לבד,
במנוה קלה לו ועור ולקדש מחש
דהיינו לעשותן במחיות ונעילות, ו'
ויזכר כי כל הג' דרכים הנ"ל הם ו'
תהפך לפעמים להיות גרוע, וגרו
שהורחק לעשות כל מנוה ולפזן ו'
תהיה זהיר לעשותה בשמחה כאלו ו'

גרעם טוב והדיקו הוא דעליהם קאי על
קאי על מנה. ואלו ו'

תוספות יום טוב אבות פרק ב

פ"ב א איזהו דרך [ישראל] שיבור לו האדם וכו'.
והוי זהיר וכו' לפי שהדרך שיצטר לו וכו'. הוא דבר
הרשות ועלנה טובה הוא דקמ"ל. אבל אינו מתייב לאדם
צדק. ואילו והוי זהיר וכו' מתייב הוא לאדם שיהא זהיר
וכו' לכן היתה תמלת דברי פיהו
אזוהו דרך שיבור וכו' בלשון
נאמר. ואח"כ אמר והוי זהיר
בלשון נוכח למייבו צדק. דרך
חיים. ועמ"ש בנמשנה ט'. והזכיר
דרך בלשון נקבה. עיין זוה בריש
מסכת קדושין: והוי זהיר

בבמונה קלה ככנו שהוא זרין ומיהיר במנוה
ומהיר במנוה קלה ככנו שהוא זרין ומיהיר במנוה
תמורה. הוא אומר ומוהיר לפי שאין אמת יודע וכו'.
ולא שר"ל כשיצאו לדרך שמי מלכות האמת קלה והאמת
תמורה ואין לאל ידך לעשות שחיהן כאמת שלא תעוזב
כמו שראוי לו לימן. וכן הדין בכל שאר המדות:

פירוש המשניות להרמב"ם
פ"ב א מבואר הוא שדרך הישרה היא הפעולות הטובות אשר בארנו בפרק הרביעי והם מהמעלות הממוצעות מפני שבהם יקנה
מלאכת שלמה

פ"ב א רבי אומר וכו'. פ"ד נדרים דף כ"ב וכפ"ק דתמיד כרימא. והוי זהיר במצוה קלה כבחרמה. פרק אין בין המודר דף
מלאכת שלמה

י ב ין פ"ב א הוא רבינו יהודה הנשיא דור ה' מהלל (א): ב ג' דרכים
הם שראוי האדם להשלים א"ע בהן בעולמו, והן: (א) דרך חיוביו
[פסלכתעין] לה' ולאדם, והן המצוות המפורשים בצורה. (ב) דרך
המדות [טוענענין], שלא נזכרו בצורה בפירוש, אבל משמעתין מחוץ
דבריה, מה שראוי מהן לאדם שיעשה אותן וזמנה ימנע א"ע,
כגאווה וענוה, כעס וסבלנות, קמניית וחרטה וכדומה. והן כמו
אמצעים בין חיובי האדם לחזירו ולענוה. (ג) דרך ארץ [ויטענין].
שאינן מהמדות שמוק בהן לחזירו, רק יבנו נפשו. כגון כשאנו נקי
בגופו ובמלבושו [טוף טועה], ושאינו נטוע בעשית כרכיו ובחשמים
[נרכות ס"ב א' ונהה ד"ו א' א'], או שהוא רעבתן [פסחים מ"ט א'], או
שכור [טור כ"ג א' א'], או עלול [נרכות כ"ב א' א'], או עלול [פסחים ד"ט ע"ב], או
שחקן [נכות פ"ג מ"ג א'], או עבדן [נכח ד"ל ע"ב], או לשנוח ממנהג המקום שהוא שם בענייניו [פסחים ד"ט ע"ב], וכדומה הרבה מאלו. ועד
כולן אמר רבי שיצור האדם לעשות כל הג' דרכים באופן נאה ומתקבל צעיו העושה כשיראה אותה באחרית, דהיינו שהמעשה בעצמה נאה,
וגם צעיו הרואין כשיראה זו, דהיינו שהיא נאות ג"כ לפי מדרגות האדם העושה. א"י ר"ל שיהיה מחשבתו טובה, ועי"ז היא תפארת

פ"ב א משנה **רבי אומר**
וכו'. י"ל בנצח אמר
העמוק הנה ע"פ משל.
והמלל הנה מעטין מנה
במחלתו ש' וקמה על
דברי רבינו הקדוש נשיא
אקדוש ישראל מבינך. שמי שרואה דרך ומסלה ישרה לחמה עיר או צרך להקדים להם פעולה עשיית הדרך. והיא מורכבת מ' מנאים. דהיינו א'. שיהיו שנים עומדים בחבל המדה זה
אחוז בקצה ורשע אחד על החבל והה בקצה השני. ב'. שיהיו השנים האוחזים בחבל עומדים ביושר או מול זה בלי עיקום ועקשות. ג'. שיהיה החבל עצמו כלי מתקדם רק יהיה נמתח
ונמשך ביושר מופלג בדרך אלו המנאים חבל המדות. כי בעיקום קטן מן הקטנים או יתעסק מיד עם הדרך. וזה שאמר רבינו הקדוש נשיא (עמוד כבוד ה' ולידע דרך האמת של
העבודה האלוהית. משאל עומין בדרך משל אחוזו דרך ישרה וחבל המדה הוא חבל הכסף והכסף. חוט המשאל לא נצמחה יתקן. של אורימא תלמאי בדי עם תלמאי. הי"ג המורה

אנינו כבר חנוך

ל הספרים לא
יא היה אומר
שפט סימן א'
ז טלה לומר
זס.

ז: עב לא
ז: שאמר ירע
ז: לחינוך בנפ
ז: עב נאו ג'ל
ז: כולם לא יגרו
ז: מומה הפס
ז: דלילו להשו
ז: עב וכתיב
ז: בית יהודה

ז שיא
ז: שיהא נוח
ז: שילך בכל
ז: הקלות.
ז: ותר יס
ז: ון הרבה
ז: זרין איתו
ז: פזר יותר
ז: המקבלים
ז: אצל אינו
ז: נוח לו,
ז: הנדיבות
ז: לתפארת
ז: ון הראוי,
ז: שנתן
ז: דרות:

בהם יקנה
המודר דף

כל ישראל
וס פיאוס
לפרנסת
דול יותר
תו לאסוף
ז' ג' ב'
ז' דבריהן
ז' וולל
ז' ש"י ב'מ

ז' ע"ג, או
ז' אלו, וע'
ז' מה נאה,
ז' תפארת

ז' המה זה
ז' היה נמח
ז' האתם של
ז' תמורה

הקלה ותעשה הממורה. שזה אין השכל סובלו. אלא לענין זכירות בלבד הוא אומר וכל אחת ואחת צעמיה כ"פ ר"י
אזכרנאל ודך חיים: שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. פירש הר"ב לא נחפרש צמורה שכן המקיים מצות
עשה וכו'. וז"ל הרמב"ם מצות עשה לא התבאר שכן כל א' מן מה היא אלא השי"ת וכו' ויחיה דהא נמלא למען ירבו
ימיכם וגו' למען ייטב לך וגו' למען יאריכו ימין. אבל בדרך חיים מפרש היה דקאמר הכא שאין אתה יודע מתן שכרן
וכו'. לענין הטורה והזריות וכו'.

שאין אתה יודע מתן שכרן קלה בבחמורה, שאין אתה נמי ההולאה וזה בכלל טורה הוא
של מצות. לא נחפרש צמורה יודע מתן שכרן של מצות. שאמר שאין אתה יודע לפוס
שכן המקיים מצות עשה, ולא עושה המצות מעשותו. דלילו ענשן של מצות לא תעשה
מפורשין הן, סקילה, שריפה, רג, ומתק, כרת, חולין לענין שלוח הקן ומה אם מצוה קלה וכו' ק"ו על
מצוה חמורה שצמורה. ומה ק"ו הוא אם אי אתה יודע

מתן שכרן. אלא לענין הטורה וההולאה הוא שאי אתה יודע. ועל זה אומר ק"ו וכו'. וכמו עוד דהא דמתן צריש
פאה' אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם צעוה"ו והקצן קיימם לו לעולם הבא כבוד אב ואם וכו' אין צו הודעת
מתן שכר צמורה אלא באיכותה שאלו הן שמקבלין עליהם צוה וצבא. אבל שעור וגודל השכר עדיין צריכין אנו
למודע. שאין אתה יודע. ואולי יש מצוה אחת ששכרה צעוה"ב גדול כל כך ששקול יותר מהפירות והקצן שצמורה
אלו. כי יפה שעה אחת קורת רוח צעוה"ב מכל חיי העוה"ו. וזה שאמר שם ותלמוד תורה כנגד כולם אינו ענין
כלל לאי אתה יודע מתן שכר של מצוה שהוא לא נאמר אלא צמורה. אבל בין תלמוד תורה למצוה לא אמרו
דפשיטא דשכר תלמוד תורה מרובה. עכ"ד: מתן שכרן. יש שכר לפעולתן מן השי"ת והרי הוא כעין מלכותא

פירוש המשניות להרמב"ם

האדם לנפשו תכונה חשובה ויהיה מנהגו טוב עם בני אדם
והוא אמרו תפארת לעושה והתפארת לו מן האדם. א"כ
אמר שצריך לזוהר במצוה שיחשב בה שהיא קלה כשמחת
הרגל ולמידת לשון הקדש כמצוה שהתבאר לך חומרתה
שהיא גדולה כמילה וציצית ושחיטת הפסח ושם סיבת זה
שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. וכיאר זה הענין כאשר
אומר והוא שהתורה כולה ממנה מצות עשה וממנה מצות לא
תעשה. ואמנם מצות לא תעשה ביאר הכתוב העונש על כל
אחת מהן מלבד המעט מהן וחייב על קצתם המיתות ועל
קצתם הכרת ומיתה בידי שמים ומלקות וידענו מענין מצות
לא תעשה כולם מה מהם איסורם גדול ומה מהם למטה ממנו
והם שמה מדריגות: המדרגה הראשונה והיא הגדולה
בהם הם הדברים שאחייב עליהם סקילה. והמדרגה
שלמטה הימנה מחייבי שריפה. ושלישית מחייבי רג.
והרביעית מחייבי חנק. והחמישית מחייבי כרת. והששית
מחייבי מיתה בידי שמים. והשביעית מחייבי מלקות.

מלאכת

ל"ט. ואין אתה יודע מתן שכרן של מצות ועונשן של
עבירות. כך הגיה הר"י יוסוף ז"ל עוד כמז' המכלל בשלשה
דברים ס"א בפרשת דברים. ומלאכי חנוך בספר מן טוב בפי עקב
דף רפ"ח בשם הרב ר' שלמה סאגוס ז"ה"ה וזה לשונו הנה אומרו
דע מה למעלה ממך הוא מיותר שיל"ל דע ענין רואה וכו' גם
אומרו עין קודם לאון ובפסוק אמר און קודם שנאמר און שומעם
ועין רואה וכו' אכן לא בא לחדש שה' רואה כל דבר שזה פשוט
שלא יפלא מה' כל דבר אלא הכונה לומר שמה שקב"ה רואה אינו

י כ ין תפארת ישראל ב ו ע ז

לעושה, דהיינו אדם העושה את המצוה, ותפארת לו מהאדם
דהיינו המעשה בעצמה טוב שאותה יראו הבני"א. דאע"ג גדולה
עניה למעלה ממנה שלא לשמה, אף שרק המהצבה ולא המעשה
לתפארת. אין זה שיהי לכל, רק לאדם גדול לשקול היטב
העבירה נגד המצוה, מדע דל"כ נגטוב ונרמה כדי ליתן זדקה
וכדומה. אי"נ דיבור ר"ל לוקח, דכל מצוה שהיא תפארת בעיני
הקב"ה וגם בעיני האדם, כעליה נאה ואחריו נאה, צריך לוקח
מתשומתו שיהיו לשם טובים לבד, דבכל יום אשוריו. והוא זכיר
צמורה קלה זו לטעור ולקדש מחשבתך בעת עשיית המצוה וכו',
דהיינו לעשותן צמחיות ועמידות, ולא בקול המולה והסלהבות זכ'
ויזכור כי כל הוי' דרכים הני"ל הם משתנים לפעמים, משום שהלויים
מתקדש לפעמים להיות טוב משונתם ויש לבדכ נה הרבה. והארכתי בהן בפירושי ראשי אבות באריכות בנ"ד: ג. כמו
שהורחיק לעשות כל מצוה באופן נאה ומתקבל, כ"כ אוהירך שכל מצוה שהיא קלה לעשות בלי טורה וחסרון כים, או ששכרה או ענשה קל,
מיהו זכיר לעשותה בשמחה כאלו היה חמורה מאד ושכרה רב: ד. דהחילוק בין שכר ועונש שבין מצוה למצוה, אינו ברצונו ומיעוט לבד,

ברכת טוב הדיקון הוא דעליהם קאי על השומעים מולא כתיב ולמוכיחים יענם וברכת טוב מצוה עליהם. וגם המהרש"א בח"א שם כח דרבי דעם מפרש את המעשה דהכא והיא"א שם נמי
קאי על משנה זו. ואלו דברי רבי המהר"ב ר"ב א"ן דגם מאמר רבי דהם נכלל זה והוא נחלק מן הדברים שצמורה זה שולל הרבה ענינים.

שינויי נוסחאות

בבבבב. כמ"ק כחמורה.
ראשון ציון
פ"ב א תי"ט ד"ה ר"ה והוי
זהו כו'. שזה אין
השכר סובל. נע' היעז
נמ"ק ט' ע"א כתיב פלם
מעגל רגלך כו' ונדרים
ל"ט ע"ב מה בקור חוליס
כ"ן ע"י יל"מ.

מסגרת זהב

והמלות, ואו ע"פ המשל
היה מדמה ומליר לך.
כאלו הקב"ה בכבודו
ועצמו איתו כדאש החבל.
ואתה בן אדם איתו כנגדו
יתעלה בקלה החבל דרי
מעלה ודרי מטה זה מול
זה וזה שאמר. כל שהיא
תפארת לעושה ותפארת
לו מן האדם. שהרי צמול
דין צריך ג"כ להיות
האיתו בקלה החבל כמון
עומד כנגד זה האיתו
כדאש החבל. וממ"ש ענין
ומיותו יתעלה שיהי ה'
לנגד חמדי. כי מימיני כל
חמוט. החבל ענמו צריך
להיות נמתח ויושר מופלג
כלי שום עיקוס. וזה שאמר
יהי זכיר תלוי קלה
כחמורה שאין אתה יודע
מתן שכרן של מצות. לומר
כמו שהוא נחבל עמו.
ע"י העיקוס ועיקוס
היזמר קצין מיד נפסד הין
הכל שאין סך הסולל מו הין
עולה יפה. כן לאן הין
הכלל התקדש בשם שם שם
שכרן של מצות בנ"א וזמא
וזמארו"ן הוא נפסד מיד
אפילו ע"י התקדש היזמר
קל. והענין.

זרע יצחק

פ"ב א משנה שאין אתה
יודע מתן שכרן. והא
דאמר מתן שכר ולא אמר
תשלים שכר, דאין הקב"ה
צריך לשלם רק במחמה
ומתן השכר כמו דלימא
ע"פ מי הקדמי ואשם
אמר הקב"ה מעולם לא
קדמי אדם עשה מעקה
נחמי לו בית וכן מזהו
עשה לזית נחמי לו נגד
וכו'. ולפ"י מה שהשי'
ב"ה נותן שכר אינו רק
מחמה, לזה אמר מתן שכר
וקל.

ח"י ר"א מגריידיץ

שי"ד דעתי הקודם
פ"ב א ר"ב ד"ה ר"ב. עד
שיהא נוח לו. ג"כ עוד
אפשר לומר שרבי ענמו
פירש דבריו מה הוא נוח
לו ויחיה בני אדם ממנו
במחמד ב"מ ע"א שאהב
המוכחות
ולמוכיחים יענם ועליהם
לומר על השומעים חכא

דרוש א

°בעזה"י, לפרשת עקב, וכתוכו כמה חידושים מדרוש הספד"א על
כמה גאונים וצ"ל, שדרשתי ביום ה' ח"י מנחם תקצ"א לפ"ק,
פק"ק פ"ב יע"א

עקב תשמעון;
היא נבואה שיהיו
בדיוטא תחתונה
כעקב והבטחה
שאז תשמעון
בקול ה'

והיה עקב תשמעון וגו' (דברים ז' י"ב).
יש לפרש כמו שכתב רמב"ן כמה
פעמים ב דכמה פרשיות בתורה נאמרו
על דרך מצוה ועל דרך נבואה, ומהם
והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה
וגו' ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו
(דברים ל'), הוא נבואה ובטחון כי כן יהיה
עכ"פ, שלבסוף ישמעו אל קול ה' וה'
ירחם ויקבץ נדחיו. ואמנם כתיב בפרשת
האזינו (דברים ל"ב ל"ו) שהבטחון הזה
הוא כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם
כי יראה כי אזלת יד בעו"ה ואפס עצור
ועזוב בישראל, כמו שהוא בדורנו
בעו"ה, אז יתקיים ושבת וגו' ואתה
תשוב ושמעת בקול ה' והטבך והרבך
מאבותיך (דברים ל' ב'-ח'). וזהו והיה
עקב, כשיהיה בעו"ה בדיוטא תחתונה
כעקב היפך ראש, אז תשמעון בקול ה'
אלוקיך ושמר ה' אלוקיך לך את הברית
ואת החסד אשר נשבע לאבותיך.

ירושלים (איכה ב' י'). כי זקני בת ציון
בשעת החורבן דמו בנפשם לפי שפלותם
אז המה כבר ירדו עד לעפר ואפס עצור
ועזוב, ומעתה תחיש ישועה, ובעו"ה
ירדנו ירידה אחר ירידה עד היום הזה,
באופן שהיה חורבן בית המקדש ושפלת
הזקנים ההם רק כמו התחלה בעלמא
לצרות רבות ורעות אשר השיגונו כבר.
והיינו דקאמר ישבו לארץ ידמ"ו, דימו
בנפשם זקני בת ציון שכבר העלו עפר
על ראשם והמה בעקב כמש"כ לעיל,
אבל בעו"ה לא כן הוא, כי חגרו שקים
בתולד"ת ירושלים, בתולה דייקא, שהיו
צרות ההמה כבעילת בתולה שהוא
התחלה למה שאחריו.

**ואנב אמרתי, ישבו לארץ ידמו זקני
בת ציון העלו עפר על ראשם
חגרו שקים הורידו לארץ ראשן בתולות**

הזקנים בדור
החורבן דימו
שכבר הגיעו
לעפר ובעו"ה זה
היה רק התחלה
למה שאחריו

**והנה רש"י פירש על פי ספרי מצות
קלות שאדם דש בעקביו. י"ל,**
אמרו חז"ל (אבות פ"ב מ"א) הוי זהיר
במצוה קלה כבחמורה שאין יודע
מתן שכרן של מצות. הנה בודאי איכא
קלות ותמורות, כמו שאמרו חז"ל (חולין
קמ"ב ע"א) אם במצוה קלה שהיא כאיסור
אמרה תורה למען ייטב לך והארכת

ביאור מאמר
חז"ל הוי זהיר
במצוה קלה
כבחמורה שאין
אתה יודע מתן
שכרן של מצוות

16

א. הנה דרוש הספד דלהלן היה נכון להיות במדור הספדים שיעדתי מדור אחת לבדנה לאותן
הספדים שלא נאמרו מפי מורן בזמן מצויין כגון ח' טבת, ז' אדר, או ז' אב, כ"ה וז"ך אלול, אותן
יבואו אחר סוף כל הדרשות מעתים קבועים בשנה. אולם דרוש המדובר יצא מהכלל לפי שדרוש
הבא אחר זה "דרוש הודאה בפרשת וישב" זכה מקומו פה קודם מאמרים לחנוכה לפי סדר הזמן
והפרשיות, ודרוש הספד הנ"ל עם דרוש ההודאה הן תרין ריעין דלא מתפרשין וצריכין זה לזה, זה
נועל וזה פותח, כאשר יראה הקורא נפלאות ידובר בהם, לכן הצגתי הדרוש הנה. (שער יסף).
ב. עיין ויקרא כ"ו ט"ו, דברים ד' כ"ה, ל' א'. ג. כשיראה שיד האויב הולכת וחוקקת מאוד

ימים, מצות חמורות לא כל שכן, הרי איכא קלות ואיכא חמורות, וקלות שכן אינה מרובה כחמורות^ד.

אך נחזי אנן, כשהקב"ה א"ל לאברהם אבינו ע"ה (בראשית ט"ו א') שדרך הרבה מאד, אמר לו מה תתן לי ואנכי הולך עירי, נמצא עד אז שכבר היה בן ע"ה שנים דימה בנפשו כי אין לו שום שכר טוב בעמלו, ומ"מ עבד הי"ת ומסר נפשו על קדושתו, ועמד כבר בכמה נסיונות משנעשה בן מ"ח שנה^ה, ועל מה ולמה, הלא לא היה מצפה לשום תשלום שכר, מ"מ עבד ה' מאהבה.

אברהם אבינו עבד ה' מאהבה בלי לצפות לשכר

ובן מחוייבים אנתנו בניו אחריו אע"ג שכבר אנו יודעים שדרך הרבה מאד, מ"מ צריכים אנו לעבוד הי"ת מאהבה כאילו אין אנו יודעים משום שכר, וממילא יש לזהר במצוה קלה כבחמורה, אעפ"י שזו שכרה מרובה מזו, מ"מ הלא אין אנו יודעים מתשלום שכר כלל. והיינו הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שהרי אין אתה יודע מתן שכרן של מצות כמו אברהם אבינו ע"ה, ואין חילוק בין קלות לחמורות, רק לעשות רצונך אלוקי חפצתי^ו.

יש להזהר במצוה קלה כבחמורה כאילו אין מתן שכר כאברהם שלא ציפה לשכר

והיינו והיה עקב, מצות קלות תשמעון כמו החמורות, ואתם אוהזים בזה מעשי אבותיכם, שלא ידעו מתן שכרן של מצות, לעומת זה ושמר ה' אלוקיך לך את הברית ואת החסד אשר

נשבע לאבותיך דייקא, כאשר אתה אוהז מעשיהם בידך, גם הוא ישמור לך ברית אשר כרת עמהם. **L**

ופירש רש"י שאדם דש בעקביו. לשון זה צ"ע קצת, שהוא לשון בזיון שדש המצות בעקביו, ואמרו חז"ל (שבת כ"ב ע"א) שלא יכסה ברגל, שלא יהיו המצות בזויות עליו, ואיך אמר בלשון ביזוי שדש המצות בעקביו. ונלע"ד דמצינו כמה פעמים שבטלו חז"ל מצות דאורייתא למגדר מילתא, וערל הזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת (פסחים צ"ב ע"א). והכל משום שאין הדור זריזים במצות ה' ואילו במקדש דכהנים זריזים או במקום בית דין וכדומה לא גזרו, ותוקעין שופר בשבת ולא גזרינן שמא יעבירונו (ר"ה כ"ט ע"ב). ואילו היו כל ישראל כך לא נבטלו כמה מצות דאורייתא.

המצוות שדש בעקב הם שדחו אותן חז"ל לפעמים למיגדר מילתא

ולעומת זה גם הברית והחסד שכרת הקב"ה את אבותינו נראה כמה פעמים כאילו ביטלו הקב"ה ח"ו ומסתיר פנים ממנו, ואיננו חלילה ביטול ממש אלא מקלקל על מנת לתקן, שעל ידי זה יתנו לב לשוב שלבסוף יקויים הברית, כמו שמפירים תורה על מנת לקיימה, ה"נ הקב"ה כמפיר בריתו על מנת לקיימו - ואילו היו כל ישראל זריזים שלא היו צריכים לגזור גדרים כנ"ל, ומקיימים התורה כנתינתה, היה

הקב"ה מסתיר פנים שעי"ז יתנו לב לשוב

עליהם ואין בהם עוצר ומושל שיעצור בהם ויחזקם. (עפ"י רש"י שם). ד. עיין תוספות יו"ט אבות שם. ה. ראה ב"ר ל' ה', ס"ד ד'. ו. ע"ע להלן ח"ד פסח דרוש ט (רס"ה ג') ד"ה ויראה. ז. בחת"ס עה"ת וישלח קס"ח א' ד"ה והנה, כתב מרן: "כי מי שאינו נוהג במעשי אבות אינו יונק מזכותם, וזה הוא האמת". ולהלן ח"ג זכור דרוש ב [קפ"ה ב'] ד"ה כתיב, הביא מרן ד"ו בשם יפה תואר סוף פרשת בראשית. וראה גם דרושים ואגדות ש"ז ב' ד"ה בהושע, רס"א ב' ד"ה במודרש.

הקב"ה

והיינו אם יהיו ישראל זריזין ולא יצטרכו לבטל מצוות למיגדר מילתא גם הקב"ה לא יפד הברית

ותהיו

אז וש

ואנב פירוש "אם טוב" שנראה טוב וכוונתו לרעה ואם רע שנראה רע וכוונתו לטובה

את כל

סיים ב

ואנו כ

הכל נ

מצותיו

כי יש

כוונתו

מאלוקי

ויראת

דבר ר

והקב"ד

עושה

ח. עיין י

שנדפסה

טוב המט

פטומות

כי האי

ד"ה והנה

וראה בת

בחורים, י

אחר". ב

שכתב וז"

יא. מרן י

וזה שאמרו בגמרא בכמה מקומות רמזו לתחית המתים מן התורה (פסלרין 5), רצה לומר תחית הניצוצות הקדושים שהם בחינת מתים מפקר, ועל ידי התורה מגיע להם חיות¹. וחי בהם' (ויקרא י"ט) פתיב, רצה לומר בהניצוצי קדשה בהם משפיע חיות להעלותם. וזה שנקרא התורה עץ החיים (משלי ג י"ט).

וזה שאמר תחלה השמע עם קול אלהים וגו', מזכיר מעמד הר סיני שזהו דבר נצחי גם היום, כל העוסק בתורה לשמה פראוי לו

הנה זוכה לבחינת מעמד הר סיני כדברי הרמ"ז הנ"ל, ואחר כך מזכיר או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי הוא העלאת ניצוצי הקדשה המבלעים בין העובדי פוככים, והנה זה הבחינה שנית שאמר הרמ"ז על ידי התלמוד תורה להעלות הניצוצי קדשה, וזה הוא גם כן נצחי כנ"ל, וזהו ככל אשר עשה לכם במוצרים לעיניך, שהיה אז העלאת ניצוצי הקדשה רבים כנודע², לכך שני הכתובים האלה באו כסדר, והם מורים דרך התורה לעולם כנ"ל:

פרשת עקב

הקב"ה מספר שבח מי שאינו מכיר במעלתו

והיה עקב תשמעון וגו'. דהנה פתיב (נלאטי כו) 'עקב אשר שמע אברהם בקלי' וגו'.³ דהנה זהו מדת הצדיקים שהם תמיד בבחינת עקב ואינם חושבים עצמם לכלום⁴. כמו שאמר דוד המלך עליו השלום (פסלס קט קי) 'נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם עקב', פי לעולם אני בבחינת עקב מה אני ומה חיי. וזה מדת אברהם אבינו עליו השלום שאמר 'ואנכי עפר ואפר' (נלאטי י"ט כו) 'שלא היה יודע מעצמו כלום', ולזאת במדה הזאת משבחו הקדוש ברוך הוא על כל הטוב שעשה 'עקב אשר שמע אברהם בקלי'. ואמר ה' יתברך אף על פי שהוא בעצמו בבחינת עקב אבל וישמר משמתי מצותי חקותי ותורתיה.

ועל דרך זה מצינו במשנה (אבות פ"ג מ"ט) חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זפאי הוא היה מונה שבחם. דלכאורה קשה למה מונה רק חמשה הלא היה המנהיג ונשיא הדור והיה לו כמה אלפים תלמידים. גם הלשון הוא היה מונה שבחם אינו מדיק. אף אלו חמשה היו נחשבים אצלו תמיד לבחינת תלמידים, שלא ידעו מעצמם כלום רק היו בבחינת תלמיד הצריך לרבו תמיד, לכן הוא ז"ל היה מונה שבחם, אכל היודע בעצמו שבחו הוא לא היה צריך לשבחו כנ"ל. וכמו כן הקדוש ברוך הוא היה מונה שבחו של אברהם אבינו עליו השלום שהוא בבחינת עקב. ועל זה הוא שאמר הכתוב והיה עקב תשמעון וגו', בבחינת עקב תשמעון וגו'. וזהו פשפנסת ישראל אמרה 'שחורה אני ונאנה' אל תראוני

ביאורי החסידות

עצמם כנמיכות ושפלות. ג. דוד המלך היה בבחינה זו, כמו שאמר 'לעולם עקב' שלעולם מחזיק עצמו שפל ונמוך. ד. בענותנותו לא אחז עצמו בשום מעלה ומדריגה רק עפר ואפר. ה. מפני שפלותו הכתוב משבחו 'עקב אשר שמע בקולי'. ו. ומה נתייחד דווקא כאלו התלמידים שמנה שבחם. ז. עוד קשה הלשון 'מונה' שבחם, שהוא לשון מנין וספירה, ומה שייכות לכאן. ח. רבי יוחנן מנה חמישה תלמידים שהיו ענוים ונמוכי רוח ולכן הוא עצמו סיפר את שבחם. ט. בבחינת 'עקב' 'תשמעון את כל המשפטים האלה', ואל תתגאו בקיום המצוות.

להעלות ניצוצותיו לחלקו. לח. תחייית המתים מן התורה, הכוונה שעל ידי התורה אפשר להחיות הניצוצות שנפלו והם בבחינת מתים. לט. וכן נאמר על התורה וחי בהם, והיא מכונה עץ החיים, כי על ידי התורה היא מחיה הניצוצות הקדושים שנפלו. מ. הרי נזכרים כאן שתי הבחינות שיכול כל אחד ישראל לעורר כדי לתקן את פגם העגל. מא. כמו שביציאת מצרים היה העלאת ניצוצות רבים, כן הוא עתה על ידי לימוד התורה כראוי. א. ועל פי ביאור לשון 'עקב' שנאמר באברהם אבינו יתבאר גם כאן. ב. עקב הוא הנמוך שבאברים ומרמז על השפלות והנמיכות, וכן הוא מדת הצדיקים שאוחזים

שאני שחרחרתי' (שי) לשחררה, אומר הקדוש לך הנפה בנשים' (סס) אף בעקבתא דמ או יאמר והיה עקב אלהיך לך את מה שהאדם דש בעצק המשיחא חוצפא יסג האר"י ז"ל ויאפי עכ אדם הראשון, ומחכ בתכלית הגשמיות נג לכן חוצפא יסגא". שמירת הברית, ויאפי

1. מפני שהחזיקה עצמה ו כינה אותה 'היפה בנשים' שמזוללים בהם המון העם לפני ביאת משיח תתרכה קומת אדם הראשון מלב וקראים עקבתא דמשיחא. גסות ונמוכות מאד, ולכן

ואו כי עכשיו הוא הו כן הוא בספר ו דמלאכ משיחא כבר נגו ולא נשאר כי אם הע יבא משיח בן דוד. וזה משיח. וזה שאמר הכתו משיחך, וכן אמרו חז"ל שאברי העקביים הם ד הנמשכים מהם הם יו שאמרו אין כן דוד בא

ואו כי אלה הששי הו בתיקוני זוהר חד

ואו הנה רבי אליעזר כפאו שד. בג בניך יפיפין ביותר, אמ הלילה ולא בסוף הליל מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד ואית דאמרי שמתנ וזו דהנה הראש של ; דע"ת והבר

מ"ג שלמה בכבן זכ"ל מוצא אסך
512 ו 513

שָׁאֲנִי שְׁתַּחֲרַתְתִּי (ש"ס 6 ה-ו) שְׁמַדְמַת עֲצָמָה לְשַׁחְרָה, אֹמֵר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִם לֹא תִדְעֵי לֶךְ הַיְפָה בְּנָשִׁים (סס פסוק ט), כִּי בְּאֵמַת אֶת הַיְפָה בְּנָשִׁים:

אף בעקבתא דמשיחא לא תשתכח התורה או יאמר והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלהיך לך את הברית וגו'. פרש רש"י מה שהאדם דש בעקביו תשמעון. הנה בעקבות דמשיחא חוצפא יסגא (סוטה טו). מבאר בכתבי האר"י ו"ל ואיכ"י עכשו הוא התקון ברגלים של אדם הראשון, ומחמת שהרגלים הם עבים וגסים בתכלית הגשמיות נגד שאר האיברים של האדם לכן חוצפא יסגא. ועקר התקון בזמן הזה הוא שמירת הברית, ואיכ"י אלה הששי הוא נגד בחינת

היסוד כידוע. וזה שהבטיח הקדוש ברוך הוא שלבסוף בעקבות דמשיחא אף שיהיו בבחינת עקביו, מכל מקום תשמעון לתורה ומצות, כי לא תשכח מפי ורעו וגו' (להלן ל טו).

הזהירה התורה יהיה עקב על ענין קדושת הכרית וזמה שפרש רש"י שהאדם דש בעקביו, קאי על אדם הראשון. והנה רבי אליעזר אומר על שעת הזיווג דזמה כאלו כפאו שד (מ"ט כ), הפרוש ידוע, ויהנה הראש של אדם הוא שי"ן, והידים והרגלים הם דל"ת, והברית הוא יו"ד, והלכך בשעת הזיווג היה מקדש את עצמו בברית שיהיה נשלם שם שד"י במלואו. ואם אין האדם מקדש עצמו אזי נשאר ש"ד, ודו"ק. ויולזה מצינו שדין

ביאורי החסידות

שנות העולם כנגד שבעת המידות והאלף השישי כנגד היסוד, שעיקר העבודה בו לחקן את היסוד. טז. בפחיתות ונמיכות. יז. הרי זו הבטחה לישראל, שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי (ש"י). יח. רבי אליעזר לא נהנה מהגשמיות, והיה דומה כמי שכפאו שד לעשות בלא רצון ותאוה. יט. כאשר האדם מתקדש בבריתו שהיא כנגד אות יו"ד אזי השם שד"י הוא בשלימות, שלא נחסר היוד. כ. שנחסר אות יו"ד מן השם

י. מפני שהחזיקה עצמה בשפלות ושחרות, סיפר הקב"ה שבחה וכינה אותה היפה בנשים. יא. פשטות כוונת רש"י למצוות שמולזלים בהם המון העם מפני קטנותם. יב. כי בסוף הגלות לפני ביאת משיח תתרבה החוצפה. יג. במושך הדורות נתבררה קומת אדם הראשון מלבד העקביים, ודורות תיקון העקביים נקראים עקבתא דמשיחא. יד. הנשמות שנמשכות מהעקביים גסות ונמוכות מאד, ולכן חוצפא יסגי. טו. שבעת אלפים

ציוני החסידות

על התורה (סוף פר' לך): שוב מצאתי במגילת סתרים, למה אנו מברכין באות ברית קודש, דע, כי שדי הוא חותמו של הקדוש ברוך הוא, וכאשר ראשו של אדם ושתי זרועותיו זקופין למעל נראית כדמות שי"ן, וכאשר זרוע השמאל פשוט והימני נח נראה כדמות דל"ת, וברית מילה היא יו"ד הרי שד"י וראה עוד בצפנת פענח לרבי יוסף אלאשקר (מספת מלה ועלה): והאדם יש בו צורת שדי כיצד בחוטמו צורת שי"ן ובידו צורת דל"ת נמצא שד, כיון שנגלה היוד שהוא רמו ליחוד השלם אז שם שדי חקוק עליו ונקרא תמים, וזהו שנאמר לאברהם אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים. והו"ל כן בשעת הזיווג היה מקדש את עצמו בברית שיהיה נשלם שם שד"י. ראה בחיקוני זוהר (מיקון י טו): צריכין ישראל לייחדא בבת זוגייהו בחשאי, בענוה באימה ברתת ובזיע בכסופא, כמה דאוקמוהו קדמאין כמי שכפאו שד, דאיהי שד מן שד"י [-צריכים ישראל להתייחד עם בת זוגם בחשאי, בענוה באימה ברתת ובזיע בכסופא, כמו שהעמידו הראשונים כמי שכפאו שד, שהיא שד מן שד"י]. וזו וזהו מצינו שידין יהודאין. ראה בוזהר (מ"ג נג): שדים יהודאי דאינון רשימין באות שדי וכו', ואשמדאי מלכא הוא וכל משפחתיה הא אוקימנא דאינון שדין יהודאין דאתכפיין באורייתא ובשמהן דאורייתא [-שדים יהודים שרשומים באות שדי וכו', ואשמדאי המלך הוא וכל משפחתו הרי העמדנו שהם שדים יהודים שנכפים בתורה ובשמות התורה].

ואו כי עכשיו הוא התיקון ברגלים של אדם הראשון. כן הוא בספר הגלגולים (פ"ב 6): והנה בדרא בתראה דמלכא משיחא כבר נגמר להתברר כל קומת אדם הראשון ולא נשארו כי אם העקביים שלו, וכשיגמרו להתברר אז יבא משיח בן דוד. וזה סוד 'אדם', ראשי תיבות אדם דוד משיח. וזה שאמר הכתוב (מל"ט פט עג) 'אשר חרפו עקבות משיחך', וכן אמרו חז"ל בעקבות משיחא חוצפא יסגי, לפי שאברי העקביים הם חומריים וחשוכים מאד לכן הנשמות הנמשכים מהם הם יותר חומריים לכן חוצפא יסגי, וזה שאמרו אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף. והבן זה בכלל. וכן כי אלה הששי הוא נגד בחינת היסוד כידוע. ראה בחיקוני זוהר חדש (ט): דצדיק איהו אלף שתיתאה יום הששי. וזו הנה רבי אליעזר אומר על שעת הזיווג דזמה כפאו שד. בגמרא: שאלו את אימא שלום מפני מה בניך יפיפין ביותר, אמרה להן, אינו מספר עמי לא בתחלת הלילה ולא בסוף הלילה אלא בחצות הלילה, וכשהוא מספר מגלה טפה ומכסה טפה, ודומה עליו כמי שכפאו שד. וברש"י: ודומה כמי שכפאו שד שבא עליו בכח דדומה כמי ששד כפאו, ואית דאמרי שמתכסה כולו כאדם שמפחד מן השד. וזו דהנה הראש של אדם הוא שי"ן והידים והרגלים הם דל"ת והברית הוא יו"ד. ראה מה שכתב הציוני

הרמ"ז
לבוז
ניצוצי
והנה
ל ידי
ה, וזה
ר עשה
ניצוצי
וכתובים
התורה

תמשה
אי הוא
זונה רק
והיו לו
ה מונה
השבים
מעצמם
תמיד,
היודע
ז פנ"ל.
החו של
ת עקב.
תשמעון
השפנסת
תראוני

ז, זו, כמו
ל ונמוך.
ז רק עפר
זשר שמע
זה שבחם.
ז וספירה,
זדים שהיו
ז שבחם.
זלה, ואל

ציונים
 ח ריבין קבל מהר"ר
 ומשמאי. מ"ס סופרים
 פ"ט ה"ט: חמשה
 תלמידים היו לריבין.
 מדרש קהלת פ"ו סימן
 ז'
שינויי נוסחאות
 להוסיף גם עצה גם
 תבונה כמאלות מהמורה
 ישיבה. נמנ"ו הקד
 מרבה תורה מרבה
 חכמה. מרבה עצה
 מרבה תבונה. מרבה
 ישיבה מרבה שלום.
 מרבה חכמה מרבה
 צדקה קנה כו"ז קנה
 לו חיי. נמנ"ו קנה...
 ח צדקה תורה הרבה.
 כמ"ק וכו"י עשה...
 וכו"י כמ"ק ונמנ"ו
 (ונכה תורת) א"ל
 החוק. כמ"ק... החוק.
 לכך נוצרת. כמ"ק
 חלל שמונים
 התלמידים היו לו להלל
 חוקן כ"י כל הכייתם על
 טובה דף כ"ה עד מיד
 נשרף. אלל כפירוש
 שכתוב שם סניב המשיגות
 כתב ח"ל עמוס תלמידים
 כ"י לא גרסין לה הכה אלל
 נמ"ס טובה פקד הישן
 (עובדיה) היו לריבין.
 כמ"ק ונמנ"ו היו לו.
 מונה שבחן (ריבין)
 אליעזר. כמ"ק לימא
 נמנ"ו והלאה כמ"ק וכן
 משמע מרש"י ע"י חו"ט.
 ויש שם כרישאל לא נרטי
 רבי כמ"ק ונמנ"ו ג"כ
 לימא לו. ואח"כ לקמן
 (נכחיה היה אומר) כמ"ק.

אומר נכחיה (דברים י"ח) ודורש אל הממים. וכלי ספק שענינו אל נפשות הממים. אבל כלפי שהדרישה הוא במקום שהם הגופים הממים שם היא הדרישה לכן אומר ודורש אל הממים, אע"פ שהדרישה בעצמה היא אל נפשות הממה. אף כן הקושי הוא על נפש המה וכלפי שפעל הקושי נעשה במת עצמו. יכול בעל הלשון שיאמר קשה למת. אע"פ שהמכוון בהגשת הקושי שהוא על נפש המה. כך נ"ל. ונשוב מנלמי ב"מ כל זו בהלכות אכל. שכמה בעשם הקבוצה שהוא מפני שקשה לנפש שמתראה הגוף מתנוה ומוטל עלי קבוצה. ועל דרך זה אמרו קשה רמה למת כממט כשבר החי והדמיון הזה דמיון במציאות הקושי לא נדמותו. ע"כ. גם מנלמי נחשבת הרשב"א ס"י שס"ט שכמה ג"כ כפשיטות שאין צער למת באומל. והטעם יוכיח: קנה לעצמו. להנחתו בעוה"ו מדרש שמואל בשם ר"י ק' נחמיאל. ונמלתי סעד לזה הפי' שכן שנינו בפ"ק דשקלים משנה ד'. שההניס דורשים מקרא זה לעצמן. ופי' הר"ב להנחתן. ומ"מ נ"ל לפרש שענינו שקנה עצמותו ור"ל שזהו לו שם טוב הנה נמנ"ס

שם טוב, קנה לעצמו. קנה לו דברי תורה, קנה לו חיי העולם הבא: ח רבן יוחנן בן זבאי קבל מהלל ומשמאי. הוא היה אומר, אל אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, פי' לך

נזירות. ונחמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זבאי, ואלו הן, רבי אליעזר בן הרקנוס, ורבי יהושע בן חנניה, ורבי יוסי הפה"ק, ורבי שמעון בן נתנאל, ורבי אליעזר בן ערך. הוא היה מונה שבחן. רבי אליעזר

והיה מה שהוא שכל שאין לו שם טוב הנה הוא כלא היה. וידוע שגדר השם הוא המורה על עצמות הדבר שזהו מה שקרא האדם שמוט לכל חי. ולכן אם השם טוב הרי זו הוראה על עצמותו כי כשאיין שם טוב ראו לו שלא היה. והרי הוא כלא היה ואין כן קנין של כלום: ח קבר מהר"ר ושמאי. ששלשלת הלל לא הור"ך להזכיר שממנו קבלו. ועכשיו מזכיר ברבן יוחנן בן זכאי שלא היה מבני בניו ועוד שהוא היה לו תלמידים הרבה ורבתה המחלוקת מהם ואמריהם הזכיר שאל"פ שנחלקו בכמה דברים מ"מ עיקר התורה קבלוה וכומו שזכרתי בריש פרק קמ"א: בי לכך נוצרת. לשם כך ילמא לאורי העולם כדכתיב (בראשית א') ויהי ערב ויהי בקר יום הששי (שבת פ"ח). מלמד שהמנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם אין מתקלני ישראל את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו ונמלא עכשיו שמונה גדולה מוטלת עליו ולא בטובה הוא עושה. רש"י: חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן ב"ה. לא מנה רק הגדולים שנמסרה להם הקבלה. אמנם הרבה תלמידים אחרים היו לו. מדרש שם הרשב"א: אליעזר בן הורקנוס. לפי שחלמדיהו היו קוראים בשמו. רש"י:

פירוש המשניות להרמב"ם
 ח שבה ר"א בזכרונות טוב בהדמות לבור מוסד שלא יאבד מימיו ושבה ר' יהושע במעלות המידות כי בהם יאושר האדם ויכובד ויאהבוהו רוב עולם ולזה הוא מאשר בו יולדתו: ור' יוסי שבה בטוב מעלות המדות ובמעלות

מלאכת שלמה
 ח הגיה הרב. הנוכח ומחק מלות לו. אם למדת כמ"י ובמאירי ור"א ור"ח עשית וכן הגיה הר"א ז"ל. מרבה עצה מרבה תבונה. כך ז"ל. ט ור"ש בן נתנאל. כך ז"ל. אליעזר בן

י כ י נ
 עומד נגד מרבה שפחות שינו כבוד: טה ע"י ד' הג"ל: טו וא"ל לירא שיטעפוהו ממנו. והר"י נגד בעצא מרבה גול. ועמה נקט כבא ימירחא, מה שאין בה' מיני עמל הראשונים. קנה לו וכו': טז (א) וי"א דמשום דכשפידר רבי המשניות לא רצה להפסיק סדר הימים מהלל הוקן עד ימיו, להכי הזכיר דברי ריב"ז לבסוף. רק כדי שלא נעשה לומר שהיה אחר רב, להכי מני גביה ריב"ז קבל מהלל: טז מדהיה ריב"ז גדול בתורה וכלל החכמות מאלד (נכסיה כ"ח א'), להכי אמר על עצמו אם למדת וכו': טז לומר כח ידי עשתי לי החיל הזה: ע שפירתך כזכרון וחדוד השכל יומר מחזירך. גרמה לך שגדלת חכמה, ולא עמלק, ואפשר שמחזירך לפי שיעור מעיטת הבנתם, עמלו והשיגו לפי שיעור, יותר ממך, ושכרם גדול משכרך: עא חשך רב היומר גדולים שנחלמדי: עב הוא סתם ר"א שנמסרה, בעל אמא שלם אחותו של רבן גמליאל נפגעי ס"י: עג הוא סתם רבי יהושע שנמסרה בעל פלוגתא דר"א בן הורקנוס. והיה מקורב בבית הקיסר [כמעט ד"י ז' וחולין ג"ט ב' ז], והיה לוי ומשורר בביתמ"ק [נפטרין י"א ב' ז]. וזי עד אחר התורבן [נפטרין דני"א א' וברכות כ"ז ב' ז]: עד הוא בעל בת בתו של ר"א הוקן [מוספתא פ"ג דע"ז]: עה הוא ר' נהוראי. ו"א שהוא ר' נחמיה [שבת קמ"ז]. ו"א דהוא ר"מ [פירושין ד"ז]: עו ר"ל אמר מדה משוכחם שהיה כל א' מופלג בה בימיה:

ירע יצחק
 אש עפר והרות מפסיק בין האש למים וכשהאדם מוטל מחלוק הרות וזו גובר הא' על השני ומת, ואם האש גובר טפל בחולי חום, ואם המים גובר טפל בחולי צליה. והוא נלחך אלו מחפלין עושה שלם כו', ד"ה עושה שלום נמרזין בין אש למים כ"ה, הוא יעשה שלום עליו דגם אלו זכרין כשלוס הוא והא' כהא חילא. ח"ש דקדק חיל ממות, ש"ע דקדק עושה שלום למעלה ונעשה גם בטופו שלום ויגל ממות לחיים וק"ל.

קל"ג. היה אומר כן: בור כלומר כבוד עומ כפיד: ע אינו שוכח דבר אחד מחלמו במדות טובות עד שכל הני שילדחו. ויש אומרים, על שהיא גרמה לו שהיא שהיתה המורה על כל מדרשות בעצירה ואומרת בצדקה מכס צקשו רחמי העובר הזה שצמעי שהיה ומיום שגולד לא הולאה ע מצית המדרש כדי שלא באוניו אלל דברי תורה: ז שעושה לפנים משורת ירא חטא. מחמיר על ואוסר עליו דברים המו מיראחו שמת יבא לידי דאם לא כן מאי רבותיה, עם הארץ אפטר להיות חטא: מעין המתגבר. לז ומוסוף פלפול וקבירות מו אבא שאור אומר משב רבן יוחנן בן זכאי: ואע" ערך בכף שניה. מנלמי דאנא שאול לא נחלק עו קמא, ושני הדברים אמרכ אמת, דלענין הבקראות והו וכו'. אלל חמ"ק שדכריו ר

הורקנוס. גרסינן ולא גרסינן ישמעאל גבי אינו נעשה יין נסן

עו כבוד מקייד שלפני הגת, של כך המורה שנמשלה ליון ונחמיי למד כמשוקה רבה, עד שלא שפ עו שאלו הדריכות למורה ולמ ממנו, מורה בבתי מדרשות וכן ולדיק כך כתב רש"י בספר מ' כירושלמי ופחות ד"ה א' שאלמו שיתדבקו אוניו בדברי תורה: ו ולא נמלא כתב ידו ביד עכו"ם ל [שבת ד"ט א': פ שהיה דני מהחטא עצמו, רק לבלי להקיט שכר, והיה זה נהפלגה ימירה, רק אינו צור כלעיל משנה פב פלוגתא דח"ק ואנא שאול עוקר הרים ע

י"ל דבק' שנים הללו, נהג בהן ומיכף כשגמר מ' שנות לימודו למד לפני שמעון וגמליאל, וכן קודם לזה לפני הלל, וא"כ כלו [ט"ז א' דק' שנה האחרונים ש שנה או שנתיים וכשכלו מ' : בית שאור ח משנה ר"י ח"י היינו שמוחר משלו אלל ירא שמים מוד. כתב הר"ב בן הגירסא האמ

מנינו זכר חנוך

21

הוא במקום שות ההמה. למת. אע"פ קצורה שהוא

ב. שנאמר זה הנדקה זיק טובה זה מורה א הניח לא כה ואגדה בנא בתרא

זכאי טו, ישע בן זרבי אליעזר

מה שקרא א כלל היה זכיר ברבן ר שאע"פ זאת לאויר אשית שאס צובה הוא גם הרבה נ. רש"י:

השתדלות בן ערך וחבונתו

י ובמאי זה מרבה יעזר בן

יה הנשיא בן פרחיה, לו הששה י"ב נתמנו א ונאמזמה אע"ה הלל

גמיה לן משכרן: עג הוא ז ומזכיר עה הוא זה ציומר:

גבר נופל כשלם הוא

קל.], היה אומר כן: בור סוד. גרסינן. ולא בור סיד. כלומר כבוד טוח נסיד: שאינו מאבד טפה. כך הוא אינו שוכח דבר אחד מתלמודו: אשרי יולדתו. מאוסר נמדות טובות עד שכל העולם אומרם עליו אשרי מי שילדמו. ויש אומרים, על שם

שהוא גרמה לו שיהא חכם, שהיה מחורט על כל בני מדרשות שבעירה ואומרת להם בנקה מכס נקשו רחמים על העובר הזה שבמעני שיהיה חכם, ומיוס שולד לא הוליה ערשמו מנית המדרש כדי שלא יכנסו באויו אלא דברי מורה: חסיד. שעושה לפנים משורת הדין: ירא חטא. מחמיר על עצמו ואוסר עליו דברים המותרים, מיראחו שמא יבא לידי חטא. להס לא כן מאי רבותיה, חפילו עם הארץ אפשר להיות ירא חטא: מעין המתגבר. לבו רחב ומוסף פלפול וסברות מדעתו: אבא שאור אומר משמו. של רבן יוחנן בן זכאי: ואליעזר בן ערך בכף שניה. מלאמי כחוב, דאנא שאול לא נחלק על תנא קמא, ושני הדברים אמרם רבן יוחנן בן זכאי, ואליעזר מכריע, אמת, דלענין הבקיות והזכרון, היה ר' אליעזר מכריע, וכו'.

וכו'. אבל הת"ק שדבריו ראשונה באו לא הולך לפרש. שכשאמר וכל חכמי ישראל באו לאלעזר בן ערך עמהם מלאכת שלמה

הורקנוס. גרסינן ולא גרסינן ר' אליעזר וכן בכלה חמשה תלמידים שכרנס מוכרס. בור סוד. גרסינן אבל רש"י והר"ן ז"ל פ' רבי ישמעאל גבי אינו נעשה יין נסך עד שירד לבור פ"י ש טעמים הבור בקרד היין משתמר בחובו ואינו מאבד טפה והוא בור סוד ע"כ וכחמיו שס סימן ח'. יוסי הכהן חסיד. כ"ל.

ורבי יוסי הכהן חסיד. כ"ל.

בור סוד וז"א סוד. וכחז הר"צ דהכי גרס ולא בור סיד. כי בור סיד ר"ל בור של סיד ומה שכתב יש בזה אכל בור סוד שקדוה יפה ומעמיד המים שלא יבלעו בקרקע. ובשלמותו סיד וכל חסר יו"ד כדרך נמי העין. מדרש שמואל בשם הרשב"ן.

וזפירש"י פ"ד דע"ז דף נ"ה הועמק בור סיד כגרסת הקספר: שאינו מאבד טפה. כלומר לענין זה הוא שדומה לבור סוד ולא בכל בחינותיו לפי שיש בבור הזה נמי לגרעותא שאין מימיו מתוקים כמו צאר מים חיים הואיל ואלו אינם אלא מכווסים ולא טובעים כלל ועוד ששואפים

מטעם הסיד ולפיכך הולך לבאר שאינו מאבד טפה. מדרש שמואל: חסיד. פירש הר"צ שעושה לפנים משורת הדין. ועמ"ש בסוף מסכת סוטה: ירא חטא. פ"י הר"צ מחמיר על עצמו וכו' דלס לא כן מאי רבותיה וכו'. כלעיל מ"ה ועמ"ש בסוף [מסכת] סוטה: ואליעזר בן הורקנוס אף עמהם. כתב הר"צ שגמא כחוב

דאנא שאול לא נחלק על תנא קמא, ושני הדברים אמרם רבן יוחנן בן זכאי, ואליעזר מכריע, אמת, דלענין הבקיות והזכרון, היה ר' אליעזר מכריע, וכו'.

וכו'. אבל הת"ק שדבריו ראשונה באו לא הולך לפרש. שכשאמר וכל חכמי ישראל באו לאלעזר בן ערך עמהם מלאכת שלמה

הורקנוס. גרסינן ולא גרסינן ר' אליעזר וכן בכלה חמשה תלמידים שכרנס מוכרס. בור סוד. גרסינן אבל רש"י והר"ן ז"ל פ' רבי ישמעאל גבי אינו נעשה יין נסך עד שירד לבור פ"י ש טעמים הבור בקרד היין משתמר בחובו ואינו מאבד טפה והוא בור סוד ע"כ וכחמיו שס סימן ח'. יוסי הכהן חסיד. כ"ל.

ורבי יוסי הכהן חסיד. כ"ל.

מכבד, שהיה תלמיד שמעיה ואבטליון, מחלו לו בני בחיאר נשיאותם, ע"י מעשה שהיה [כפסחים ס"ו א']. ואחריו רבן שמעון בנו. ואחריו רבן גמליאל בנו, הוא רבן גמליאל זוקן. ואחריו רשב"ג בנו. אלו הם' מוצע הלל, ונהוג נשיאותן ק' שנים האחרונים קודם חורבן הבית [כשנה ט"ו א']. ונהוג רשב"ג זה ציבנה בזמן החורבן, והוא א' מעשרה הרוגי מלכות. ונתמנה רבן יוחנן זכאי תלמיד הלל [כסוכה ד"ח א']. וז"ל דלהכי לא מינו לנשיא אח רבן גמליאל בן רשב"ג נהנה, מיד אחר שנהרג אביו. משום גזירת המלכות שהיה עדיין על כל בית אביו שנגזר על כולן הריגה, לולא שבקש רבן יוחנן בן זכאי מהקיסר להחיותם, ונעתר לו [נגיעין י"ז ב'] או משום שהיה רבן גמליאל בשעת הריגת אביו עדיין ילד רך [כמשמע מחוס' ב"ה ד"ב א' ד"ה תלפין]. ונהוג רבן יוחנן נשיאותו מ' שנה, מן קודם חורבן עד לאחריו [כ"ה י"א ב']. ולכל הפחות היה נוהג נשיאות שנה או שנתיים אחר החורבן [מוס' שנת ג"ד ב' ד"ה הוה]. [ואחמב"ד רוב שנות נשיאת רבי"ו כמעט כולם היו אחר החורבן דהרי ק' שנים האחרונים של ביהמ"ק היה הנשיאות להלל ודרעו [כשנת ט"ו א'] וחו

נ"ל דבין' שנים הללו, נהג רבן הלל נשיאותו כ' שנה או יותר, דהרי רבי"ו תלמיד הלל היה [כסוכה כ"ב א'] ולמד מ' שנה [כ"ה י"א ב'] וחיכך כשגמר מ' שנות לימודו, עלה לנשיאות ולימד מ' שנה, דא"כ לכה"פ שנה או שנתיים לפני הלל למד, ול"א או ל"ט שנה הנשיאותים למד לפני שמעון וגמליאל, ושמעון מוצע הלל, וא"כ אמ"ל שהלל מת קודם מ' לפני החורבן, וא"כ רבי"ו התחיל ללמוד עוד אחיה שנים קודם לזה לפני הלל, וא"כ כלו ימי מ' שנות לימודו כמה שנים קודם החורבן, ומיכף נהג נשיאותו בפני הבית, וא"כ הא"ך אמר'י בשבת [ט"ו א'] דק' שנה האחרונים של ביהמ"ק היו מיוחדים לנשיאות הלל ודרעו. אלא ע"כ שהלל חי עד מ' לפני החורבן. ורבי"ו למד אלו שנה או שנתיים וכשלו מ' שנות לימודו שנה או שנתיים קודם החורבן, אוקמוהו לנשיאות, ומדעו ימי נשיאותו לפני הבית רק

בית שאור ח משנה ר"י חסיד רשב"ן ירא חטא. ע"י נע"צ ותו"ט. ולגודי ע"י מ"ש בשבת דף ק"כ הכא בירא שמים עסקינן, ומיפשי' דחסיי היינו שמוחרי משלו אלא כי שמים הלל, אכל אינו מוחרר משלנו, ונענין או להכביל שבין ר"י לרשב"ן. וע"י שכתב דף י"ט אמרו על ר' סוד. כתב הר"צ ב הגירסא האמתית, ובתוספות יום טוב ב' ובשלמותו סיד וכל חסר יו"ד כדרך נמי העין עכ"ל. ונראה כוונתו דאנא שאול הוא סיד ורבי"ו ב"ה מורה להפסול, וקשה

ציונים רבי יוסי הכהן חסיד. ע"י שכתב י"ט ע"ה ע"ה:

שינויי נוסחאות סיד. נמשצ"ב סוד. וע"י חו"ע. יהושע אשרי. דנ"י. ובכ"ק ובכ"מ ובמחמ"ו יהושע בן חנניה... יוסי חסיד בכ"ק ובמחמ"ו... הכהן חסיד. מטין. נמשצ"ב כמעין. (אף) עמהם. בכ"ק ובכ"י. לתא. א"לעזר בכף. דנ"י נעטות אליעזר. בכ"ק ובמחמ"ו... אלעזר בן ערך. מכריע. כ"מ היה מכריע.

תוספות חדשים פ"ב ח במשנה ל"ב וצורת. ולא קאמר נכאלת למי שלשו יורה הוא על דבר שלא בא לעולם אלא עותו נצטן אמו וידוע מדברי רז"ל פרק המפלה שמלמדים אותו כל המורה נעודו נצטן אמו ואחר כך נאלמו לאור עולם משכחין אותו הרי מי שלמד מורה הרבה די לו אם יגיע למדרגה שהיה לו נעודו נוצר ולא נכרא עדיין לכן אין להחוק טובה לעצמו אם למד מורה הרבה כי לכן נוצר בשעת יצירה שיהא למד את כולם (מפי אמ"ו הבאין הגדול אב"ד ור"מ מורה"ד שאול ז"ל).

פיקוטים שר"ל אל מחוקק טובה לעצמן באומותן שלכן נוצרת וכבר יאח"י י"ח במה שבימות היצירה האלהים נבדלתי אל תאמר כן כי דע לך שצדוקה הש"י לא ידע אנוש ערכה ואין לה חכמת. ושמעתי מפי הרב הגדול מן מהר"ר אברהם קבדרי ששמע מפי סופרים איש מפי איש מפי הרמב"ם שאלו גדול לא היה רוצה לקרות וידוע יוה"כ כי יודע עצמו שלא עשה דבר עבירה ולמה דבר שקרים לפני יתבדק והוא חומתו אמת והשיבו הרמב"ם אלו ידעת אמת הלכך כמה חומר עבדות השם יתעלה וכמה לרין לעבוד את האלוהה היה והיית מקיף העבודה הראויה והמוכרח ללמדון היה היית יודע בדואי שאין כל יום שאין חמה עושה כל האמור בידיו

חידושי הגר"א בפירוש חלק (נ"ט ע"ג) איני יודע אם לעמל פה כי נשואו אומר כי אסף אגו ועדיין כי נשואו אומר לא ימות אגו.

זרע יצחק ח משנה ר"א ב"ה בור

תרגום

תהלים קיט

תרמו

וּמִפְקֹדֶיךָ לֹא תַעֲיִתִי: קִיא נַחֲלָתִי עֲדוּתֶיךָ לְעוֹלָם כִּי־
 שִׁשׁוֹן לְבִי הִמָּה: אֲקִיב נְטִייתִי לְבִי לַעֲשׂוֹת
 חֲקֶיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב: פּ קִיג סַעֲפִים שְׁנֵאתִי
 וְתוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי: קִיד סַתְרִי וּמִגִּנִּי אֶתָּה
 לְדַבְרְךָ יִחַלְתִּי: קִטו סוֹרוּ מִמֶּנִּי מִרְעִים
 וְאַצְרָה מִצּוֹת אֱלֹהֵי: קִטז סַמְכֵנִי כְּאִמְרַתְךָ
 לְפִתְגָמְךָ אוֹרְכִיתִ: קִטו זורו מני מבאשין ואמור פקודי אלהי: קטז סמוך יתי במימך ואחי

רש"י

(קִיב) עֲשׂוֹם עֵקֶב. על מעגלותם ועל נתיבותם: (קִיג) סַעֲפִים שְׁנֵאתִי. חושני מחשבות און. כמו לכן שפני ישיבני (איוב כ ט), על שתי הסעפים (מ"א יח כא). כשאתה קורא סעיפים הוא שם המתענה, וכשאתה

מצודת ציון

מצודת דוד

תַעֲיִתִי. הסר מדרך הישר והולך בדרך אחר קרוי תועה: (קִיב) עֵקֶב. ענין סוף, כעקב שהוא סוף הגוף: (קִיג) סַעֲפִים. ענין מחשבה. כמו על שתי הסעפים (מלכ"א א יח כא): (קִיד) סַתְרִי וּמִגִּנִּי אֶתָּה. ימי. וכפל המלה בשמות נרדפים, וכן אדמת עפר (דניאל יב ב): (קִיז) סַמְכֵנִי. כל המחשבות שנאתי, אבל תורתך אהבתי וכל מחשבותי בה: (קִיט) סוֹרוּ מִמֶּנִּי אֶתָּה לִי לְמַסְתֵּר וּלְמִגֵּן, כִּי אֶקְוֶה לְדַבְרְךָ אֲשֶׁר הִבְטַחְתָּנִי עַל זֶה: (קִטו) סוֹרוּ וּגִי. לבל תסיתו אותי להרע, כי חפץ אני לשמור מצות אלהי: (קִטז) סַמְכֵנִי. סמוך אותי בהבטחתך שאחיה, ואל תבייש אותי מן תקותי, כי המקוה לְדַבֵּר מֶה וּנְמַנֵּע מִמֶּנִּי תַחֲשֵׁב לִי לְבוֹשָׁה:

אבן עזרא

(קִיא) נַחֲלָתִי. הטעם היא נחלתי שאשמח בה, ועדותך הם הנפלאות שעשית שהעתיקו אבותי, ואני אשמח כאילו אני עד הייתי בימים ההם: (קִיב) נְטִייתִי. פועל יוצא: עֲשׂוֹם עֵקֶב. שהם עומדים לעולם, או כי שחרם ותגמולם הוא לעולם: (קִיג) סַעֲפִים. תואר, כמו

רד"ק

(קִיא) נַחֲלָתִי עֲדוּתֶיךָ. כמו נחלה הם לי, כלומר שאני מוחזק בהם כאדם המוחזק בנחלתו לעולם, שלא אצא מהם שעה אחת שלא אחזיק בהם: כִּי שִׁשׁוֹן לְבִי הִמָּה. כי פקודי ה' ישרים משמחי לב (לעיל יט ט) ושם פירשנו הענין היטב: (קִיב) נְטִייתִי לְבִי. אם היה נוטה לדברי העולם אני הטתי אותו לעשות חקך, כלומר שיהיה כל רצוני ומחשבתי לעשות חוקך: עֲשׂוֹם עֵקֶב. לעולם אעשה אותם עד סוף ימי כמו

מדרשי חז"ל

בני עד כאן אתה חייב ליטפל כי מכאן ואילך צא לך, שאמרו חכמים אין אדם מטמא על אבר מן החי מאביו, כשבא הדבר אצל חכמים אמרו, על זה נאמר נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתי. (מסכת שמחות מה.).

נושאי הפרק

(קִיג-קטו) גודל אהבת התורה בכל מצב. (קטז-קכ) בקשה מה' להרחיק הרשעים, וללמדו תורה.